

Р. П.ВДОВИЧЕНКО, А. А. КАРПЕНКО

УДК 37.091.12:005.

«ОСНОВИ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ»

Навчально-методичний посібник

Миколаїв – 2023

Вдовиченко Р. П., Карпенко А. А. Навчально-методичний посібник до курсу «Основи педагогічної майстерності» / Укладачі: Вдовиченко Р. П., Карпенко А. А. Миколаїв, 2023. 123 с.

РЕЦЕНЗЕНТИ:

1. КАЛІШІНА Л. М., доктор педагогічних наук, професор, вчений секретар Інституту педагогіки НАПН України
2. ЯКИМЕНКО С. І., доктор педагогічних наук, професор, завідувача кафедрою початкової та дошкільної освіти, МНУ імені В. О. Сухомлинського
3. МІКРЮКОВА К. О., викладач вищої категорії, голова циклової комісії економіко-гуманітарного та загальноосвітнього напрямку підготовки ВСП «Фаховий коледж МНУ імені В. О. Сухомлинського»

Навчально-методичний посібник з курсу «Основи педагогічної майстерності» складено відповідно до навчального плану та значення дисципліни за структурно-логічною схемою, передбаченою освітньо-професійною програмою підготовки фахового молодшого бакалавра спеціальності 012 Дошкільна освіта. У навчально-методичному посібнику представлено короткий виклад тем лекційного курсу дисципліни, інструктивно-методичні матеріали до практичних занять, до самостійної роботи студентів, завдання та вимоги до підсумкових модульних робіт і до екзамену, список рекомендованої літератури, додатки для студентів спеціальності 012 «Дошкільна освіта» змішаної форми навчання, які допоможуть майбутнім вихователям оволодіти методикою педагогічного впливу на дітей дошкільного віку, поглибити знання з педагогічної майстерності як вищого рівня професійної діяльності, удосконалити свій творчий потенціал.

Рекомендовано до друку навчально-методичною комісією ВСП «Фаховий коледж Миколаївського національного університету імені Василя Сухомлинського (протокол № 4 від 24.02.2023 року), педагогічною радою ВСП «Фаховий коледж Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського (протокол № 6 від 29.03.2023 року).

ЗМІСТ

Передмова	5
Програма навчальної дисципліни	6
Методичні рекомендації до практичної, самостійної та індивідуальної роботи студентів	9
ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 1. Суспільна значущість професії педагога, його функції	9
ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 2. Педагогічна майстерність і особистість педагога	12
ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 3. Педагогічна техніка педагога	17
ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 4 . Уміння професійно-педагогічної взаємодії й самовдосконалення вихователя	21
ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 5. Культура спілкування вихователя закладу дошкільної освіти	26
ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 6. Взаємозв'язок педагогічної і театральної діяльності	32
ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 7-8. Майстерність вихователя в організації освітнього простору в закладах дошкільної освіти	38
Питання до екзамену з курсу «Основи педагогічної майстерності»	43
Тематика реферативних повідомлень	46
Перелік джерел, рекомендованих для самостійного прочитання	49
Тематика індивідуальних завдань	49
Зразки тестових завдань до контрольної роботи	52
Глосарій	57
Список рекомендованої літератури	66
ДОДАТКИ	72
Додаток 1.1 Професійно-кваліфікаційна характеристика вихователя ЗДО	72
Додаток 1.2 Професіограма педагога	79
Додаток 2.1 Структура педагогічної майстерності (за А. І. Кузьмінським, В. Л. Омелянком)	82
Додаток 2.2 Особистісні якості педагога	83
Додаток 3.1 Категорії педагогів (за ставленням до інновацій)	85
Додаток 3.2 Захисні висловлювання вихователів	86
Додаток 4.1 Характеристика основних груп жестів	88
Додаток 4.2 Практичні рекомендації щодо створення іміджу педагога	92
Додаток 4.3 Поради для запобігання стресових ситуацій	94
Додаток 5.1 Педагогічна ситуація та її розв'язання Ш.О. Амонашвілі	96
Додаток 5.2 70 способів сказати «ДУЖЕ ДОБРЕ!»	99
Додаток 5.3 ПРАВИЛА мовленнєвого етикету	102
Додаток 6.1 Особливості спілкування дошкільників із ровесниками	104
Додаток 6.2 Психологічні аспекти організації спілкування	106
Додаток 6.3 Правила педагогічного спілкування	107
Додаток 7.1 Десять заповідей вихователя	109
Додаток 7.2 Поради спілкування за етикетом	111

Додаток 7.3 Правила побудови стилю поведінки з дітьми групи «ризик»	113
Додаток 8.1 Поради щодо комунікативного забезпечення освітньої діяльності	116
Додаток 8.2 Суб'єктність дитини можна розвивати такими способами	119
Додаток 8.3 Як дотримуватись педагогічного такту в бесіді з батьками	121

ПЕРЕДМОВА

Сучасний розвиток освіти в Україні, інтеграція в освітній європейський простір вимагає кардинальних змін в усіх ланках освіти, і у фаховій передвищій освіті зокрема. Виконанню цього завдання підпорядкована вся система підготовки вихователів у закладі фахової передвищої освіти, зокрема, курс «Педагогіка з основами педагогічної майстерності». Ця навчальна дисципліна покликана забезпечити основну теоретичну і практичну педагогічну підготовку майбутніх фахівців до виконання кваліфікаційних обов'язків вихователя закладів дошкільної освіти, здатних ефективно здійснювати освітній процес; сформувати розуміння педагогічної майстерності як комплексу властивостей особистості педагога, що забезпечують високий рівень самоорганізації його у професійній діяльності; стимулювати студентів до професійного самовиховання, формувати у них потребу в неперервному педагогічному самовдосконаленні.

Ефективною формою навчальної діяльності студентів є практичні заняття, успішність проведення яких сприяє поглибленню і закріпленню теоретичних знань, розвитку навичок практичної діяльності, дає можливість обмінюватись думками, порівнювати різні точки зору, робити висновки, систематизувати та узагальнювати отриману інформацію. Вивчення тем, передбачених програмою і винесених на обговорення практичних занять сприяє кращому усвідомленню основних закономірностей педагогічної техніки вихователя закладу дошкільної освіти, його майстерності у спілкуванні, організації освітнього процесу, уникненні конфліктних ситуацій, розумінні властивостей загального феномену педагогічної діяльності. Навчально-методичний посібник рекомендований студентам спеціальності 012 «Дошкільна освіта» змішаної форми навчання.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Тема 1. Суспільна значущість професії педагога, його функції.

Педагогічна діяльність як форма вияву активного ставлення людини до навколишньої дійсності. Позиція педагога. Вихователь - як організатор життєдіяльності, що забезпечує кардинальні потреби людини у самоактуалізації і визнанні. Обов'язки педагога, його професійні функції. Головне завдання вихователя. Розвивальна функція. Виховна функція. Громадсько-педагогічна функція. Поняття педагогічної діяльності, її структура. Педагогічна діяльність – об'єкт дослідження різних галузей педагогічної науки. Мета та мотиви, сукупність педагогічних дій, педагогічні вміння й навички. Професійно-педагогічна діяльність як мета-діяльність. Особлива позиція педагога в системі взаємодії з дітьми. Рефлексивні процеси. Професійні установки педагога.

Тема 2. Педагогічна майстерність і особистість педагога.

Поняття педагогічної майстерності. Педагогічна майстерність як вияв педагогом свого «Я» у професії, як самореалізація особистості вихователя в педагогічній діяльності, що забезпечує саморозвиток особистості дитини. Гуманістична спрямованість діяльності вихователя. Елементи педагогічної майстерності. Гуманістична спрямованість як надзавдання у повсякденній роботі майстра. Професійна компетентність. Знання педагога. Здібності до педагогічної діяльності. Критерії майстерності педагога. Педагогічна ситуація і педагогічна задача. Самовиховання вихователя.

Тема 3. Педагогічна техніка педагога.

Поняття педагогічної техніки. Типові помилки педагогічної техніки фахівців-початківців. Внутрішня техніка педагога. Мажорний тон колективу. Розрядка від негативних емоцій за допомогою утворення вогнищ захисного збудження. Звернення до власного почуття обов'язку у зв'язку з усвідомленням соціальної ролі професії, ціннісними установками. Зовнішня техніка педагога. Елементи зовнішньої техніки вихователя – вербальні (мовні) й невербальні засоби. Пантоміміка. Контакт очей.

Тема 4. Уміння професійно-педагогічної взаємодії й самовдосконалення вихователя.

Психолого-педагогічні уміння вихователя. Трудові функції: вміння аналітичні, проєктивні, конструктивні, організаційні, комунікативні; уміння, необхідні для здійснення контролю за перебігом навчально-виховного процесу та його регулювання; уміння оцінювати отримані результати і визначати нові педагогічні завдання. Фахово-методичні, спеціальні і творчі уміння вихователя. Творчий вихователь. Уміння вдосконалювати власну педагогічну техніку. Аналітичні, проєктивно-конструктивні, гностичні, спонукально-організаційні; уміння самовдосконалюватися.

Тема 5. Культура спілкування педагога у ЗДО.

Визначення педагогічного спілкування, його функції та стадії. Професіональне педагогічне спілкування на рівні майстерності. Непрофесійне педагогічне спілкування. Функції педагогічного спілкування. Структура педагогічного спілкування. Стили ставлення вихователя до вихованців та стилі педагогічного спілкування. Позитивно-стійке ставлення до дітей. Позитивно-пасивне ставлення. Нестійке ставлення. Відкрито-негативне ставлення. Авторитарний. Демократичний. Ліберальний. Педагогічний такт. Типи вихователів. Культура спілкування вихователя. Умови ефективного педагогічного спілкування. Дотримання принципу суб'єкт-суб'єктної взаємодії. Урахування вікових та індивідуальних особливостей партнера по спілкуванню, зокрема його репрезентативної системи. Володіння вербальними засобами комунікації. Володіння вербальними засобами комунікації. Володіння вербальними засобами комунікації.

Тема 6. Взаємозв'язок педагогічної і театральної діяльності.

Елементи театральної педагогіки в професійній діяльності вихователя дошкільного навчального закладу. Система К. С. Станіславського. Єдність фізичного і психічного. Теорія, техніка і методи роботи над матеріалом. Педагогічна та акторська дія. Педагогічна сумісність і педагогічне

сприймання. Компоненти спілкування: пізнавальний (формування уявлень про іншого); естетичний (зовнішній вигляд і внутрішній світ людини); поведінковий (слово і вчинок не розходяться, а в комплексі спрямовані на вихованця). Спільне й відмінне в професійній діяльності актора і вихователя. Концептуальні ознаки.

Тема 7-8. Майстерність педагога в організації освітнього простору в ЗДО

Методи педагогічного впливу в професійній діяльності вихователя. Класифікація методів дошкільного навчального закладу. Методи формування свідомості особистості. Бесіда, лекція, методи дискусійного характеру, переконання, навіювання, метод прикладу. Вплив на свідомість. Вимоги до переконання як методу педагогічного впливу. Методи організації діяльності дітей, спілкування та формування позитивного досвіду суспільної поведінки. Методи привчання, вправлення, педагогічна вимога, громадська думка, метод прогнозування (перспектива), створення виховних ситуацій. Методи стимулювання діяльності і поведінки. Вербальні методи стимулювання поведінки (запитання), гра, змагання, заохочення і покарання.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ПРАКТИЧНОЇ, САМОСТІЙНОЇ ТА ІНДИВІДУАЛЬНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 1

Тема. Суспільна значущість професії педагога, його функції.

Мета: розкриття складності педагогічної професії, багатогранності і глибини її місту, структури педагогічної діяльності, формування первинних навичок ототожнення (ідентифікації; професійними зразками). Ознайомлення із суттю педагогічної рефлексії, формування навичок рефлексії.

Обладнання: бланки тестів, опитувальних листків.

Опорні поняття: освіта, навчання, педагогічна діяльність, функції вихователя, структура діяльності, мета, об'єкт, суб'єкт, засоби, результат, мете-діяльність, рефлексійна діяльність, педагогічна позиція.

План заняття

1. Діагностування педагогічної спрямованості студентів.
2. Обговорення головних теоретичних положень.
3. Словниковий диктант опорних понять.
4. Виконання вправ на професійну ідентифікацію.
5. Виконання вправ на формування адекватних уявлень про педагогічну професію.
6. Моделювання педагогічної ситуації.

Теоретичні питання

1. Суспільна значущість професії вихователя ЗДО, його функції.
2. Поняття педагогічної діяльності, її структура.
3. Професійно-педагогічна діяльність як мета-діяльність. Завдання для студентів

I. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАВДАННЯ:

1. Ознайомившись із рекомендованою літературою, підготуватись до відповіді на теоретичні питання (див. вище).
2. Дайте визначення опорних понять теми.
3. Сформулюйте вимоги до професії вихователя ЗДО.

II. ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ:

1. Виконання вправ на професійну ідентифікацію (виконується на занятті).
2. Напишіть твір-роздум «Моя педагогічна позиція» за таким планом (виконується вдома):
  - А) професійна біографія (описати причини, що сприяли вибору педагогічної професії, основні події, які вказують на те, що вибір зроблено не випадково);
  - Б) філософія педагогічної діяльності (виклад власних поглядів на професію вихователя і свою майбутню професійну діяльність);
  - В) проблеми і перспективи освіти (назвати головні проблеми, а також висловити свої погляди на майбутнє дошкільних закладів; вирізнити ту проблему у дитячих садках, яку студент вважає головною, спробувати визначити причини виникнення, запропонувати способи розв'язання).

ЛІТЕРАТУРА

1. Биченок С. Школа молодого спеціаліста. *Психолог дошкілля*. 2016. трав. (№ 5). С. 19–25.
2. Гусак Т. Сучасний вихователь: траєкторія професійного зростання. Проект. *Дошкільний навчальний заклад*. 2014. № 7. С. 2–9.
3. Загородня Л.П. Педагогічна майстерність вихователя дошкільного закладу: навч. пос. Суми: Університетська книга, 2010. –319с.
4. Кирманова Н. Творчий вихователь - скульптор самодостатньої особистості. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2013. № 12. С. 13–16.
5. Нечепоренко Л. С. Педагогічна майстерність : монографія. Харків. нац. ун-т імені В. Н. Каразіна, Каф. педагогіки. Харків : ХНУ, 2009. 276 с.
6. Педагогічна майстерність. За ред. І. А. Зязюна. СПД Богданова А.М., 2008. 376 с.
7. Педагогічна майстерність. За ред. І. А. Зязюна. СПД Богданова А.М., 2008. 462 с.
8. Сисоєва С. О. Основи педагогічної творчості : Підручник для студ. вищих пед. навч. закладів. АПН України; Ін-т пед. і психології проф. освіти. К.: Міленіум, 2006. 346 с.

Методичні рекомендації до вивчення теми:

Розглядаючи перше питання, студенти повинні засвоїти, що педагогічна діяльність як форма вияву активного ставлення людини до навколишньої дійсності сконцентрована в галузі залучення молодого покоління до накопичення суспільного досвіду (в освіті). Педагог має справу з конкретними людьми: дітьми свого дошкільного закладу, школи, іншого закладу, проте його завдання не лише особистісно, а й суспільно зумовлене – підготовка підростаючого покоління до активної участі в житті суспільства. Чому суспільство змушене відкривати дитячі садочки, загальноосвітні школи? Для того, щоб нові покоління могли включитися у різні сфери життя (розвивати науку, мистецтво, виробляти продукцію, поширювати досвід). Саме тут, в освіті, у згорнутому вигляді діти проходять попередній шлях людства і засвоюють ті результати, яких воно досягло впродовж тисячоліть. За багатовікову історію людина нагромадила величезний досвід. Суспільство зацікавлене в тому, щоб відібрати з нього найцінніше, необхідне для засвоєння молодим поколінням, щоб через засоби масової інформації, а головним чином через вихователя ЗДО, учителя в школі трансформувати його у свідомості молоді. Призначення педагога – бути ланкою у передаванні суспільного досвіду, сприяти соціальному прогресові.

У другому питанні варто наголосити на визначенні: педагогічна діяльність – об'єкт дослідження різних галузей педагогічної науки. Дидактика вивчає загальні закономірності навчання як складової педагогічної діяльності. Методика розробляє ефективні способи викладання конкретних предметів. Теорія виховання визначає принципи й закономірності виховного впливу вихователя на вихованця. У широкому розумінні педагогічна діяльність розглядається як діяльність, метою якої є виховання підростаючого покоління. Існує кілька підходів до розуміння будови педагогічної діяльності: структурний, функціональний, рефлексивний.

У третьому питанні студенти повинні зрозуміти, що визначені особливості педагогічної діяльності дають підстави розглядати її як своєрідну мету-діяльність, тобто як таку, що надбудовується над діяльністю дитини. Йдеться про особливу позицію педагога в системі взаємодії з дітьми. Її суть полягає в тому, щоб організувати й контролювати діяльність дитини, яка виступає як об'єкт власної навчально-пізнавальної діяльності. Керівництво активністю іншої людини в психологічній науці пов'язують із рефлексивними процесами. Під рефлексивними процесами розуміють процеси, що супроводжують міжособистісну взаємодію і дають можливість формувати уявлення про мотиви й наміри учасників спілкування, особливості сприймання ними комунікативної ситуації. Рефлексивні процеси забезпечують формування образу іншої людини та її розуміння. Діяльність педагога передбачає не лише відтворення внутрішнього світу дитини, а й активне та цілеспрямоване його перетворення відповідно до мети виховання й навчання. Якщо врахувати, що ці перетворення можливі при активності самої дитини, то можна зробити висновок, що завдання педагога полягає у створенні умов, які стимулювали б цю активність.

ЗАПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ:

1. У чому полягає суспільна значущість професії вихователя ЗДО, його функції?
2. Дайте визначення поняття педагогічної діяльності, її структура.
3. Проаналізуйте професійно-педагогічну діяльність як метадіяльність.
4. Яким повинен бути вихователь-майстер?
5. Хто із учених займався дослідженням проблем педагогічної майстерності?

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 2 Тема. Педагогічна майстерність і особистість педагога.

Мета: усвідомлення суті й структури педагогічної майстерності як характеристики педагогічної майстерності особистості вихователя; формування уміння бачити педагогічну ситуацію й педагогічну задачу,

оволодіння логікою розв'язання педагогічної задачі; розвиток гуманістичного потенціалу майбутнього педагога.

Обладнання: опорні конспекти, картки з питаннями для аналізу, тексти педагогічних задач.

Опорні поняття: педагогічна майстерність, педагогічний талант, педагогічна техніка, гуманістична спрямованість, соціально-перцептивні здібності, емпатія, рефлексія, емоційна стабільність, креативність, динамізм, оптимістичне прогнозування, педагогічна ситуація, педагогічна задача, педагогічна позиція.

План заняття

1. Діагностування сформованості елементів педагогічної майстерності на початку професійного навчання.
2. Обговорення головних теоретичних положень.
3. Словниковий диктант опорних понять.
4. Аналіз педагогічних ситуацій.
5. Моделювання педагогічної ситуації «Моє педагогічне кредо».

Теоретичні питання

1. Поняття педагогічної майстерності.
2. Елементи педагогічної майстерності.
3. Педагогічна ситуація і педагогічна задача.
4. Самовиховання педагога.

Завдання для студентів

I. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАВДАННЯ:

1. Ознайомившись із рекомендованою літературою, підготуватись до відповіді на теоретичні питання (див. вище).
2. Дайте визначення опорних понять теми.

II. ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ:

Аналіз ситуацій «Заспокоєння Іліко» (Ш. Амонашвілі) та «Таранець» (А. Макаренка). Формулювання власного педагогічного кредо (символ віри,

переконання, принципи), використовуючи такий зачин: «Для мене як педагога найголовнішим буде...».

III. САМОСТІЙНА РОБОТА:

1. Прочитайте фрагмент із книги Ш. Амонашвілі «Здравствуйте, діти», який називається «Заспокоєння Іліко». Підготуйтеся до її обговорення за такими питаннями: Чи можна назвати цей фрагмент педагогічною ситуацією? Виокремте етапи розв'язання задачі. Які професійні властивості Ш.Амонашвілі (елементи педагогічної майстерності) дали змогу успішно діяти в цій педагогічній ситуації? (Педагогічна майстерність. За ред. І. А. Зязюна. СПД Богданова А.М., 2008. 462 с. С.27-28.)

2. Прочитайте фрагмент із книги А. Макаренка «Педагогічна поема», який називається «Таранець». Підготуйтеся до її обговорення за такими питаннями: Як педагог аналізує ситуацію, що склалась? Які об'єктивні умови він враховує? Яку педагогічну задачу розв'язував у цій ситуації Макаренко? Яку ситуацію створює педагог для досягнення визначеної мети? Які риси особистості Макаренка як педагога-майстра виявились в наведеній ситуації? (Педагогічна майстерність. За ред. І. А. Зязюна. СПД Богданова А. М., 2008. 462 с. С.28-29).

ЛІТЕРАТУРА

1. Грані творчості : кн. для вчителя / ред. М. Д. Ярмаченко. К.: Вища. шк., 2015. 205 с.
2. Гришко О. Вдосконалення професійної підготовки майбутнього вихователя дошкільного закладу. Збірник наукових праць Полтавського державного педагогічного університету імені В.Г. Короленка. Полтава, 2006. № Вип. 3 (50). С.34–38
3. Загородня Л.П. Педагогічна майстерність вихователя дошкільного закладу: навч. пос. Суми: Університетська книга, 2010. 319 с.
4. Кирманова Н. Творчий вихователь - скульптор самодостатньої особистості. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2013. № 12. С. 13–16.
5. Марченко О. Г. Основи педагогічної майстерності. Х. : Основа, 2009. 112 с.

6. Педагогічна майстерність. Практикум / авт.-упоряд. Л. Галіцина. К.: Шк. світ, 2012. 120 с.
7. Педагогічна майстерність. За ред. І. А. Зязюна. СПД Богданова А.М., 2008. 376 с.
8. Педагогічна майстерність. За ред. І. А. Зязюна. СПД Богданова А.М., 2008. 462 с.
9. Феномен педагогічної культури: теоретичні та прикладні аспекти : Інструктивно-методичні матеріали для практичних психологів / За ред. В. Ф. Моргуна; Полт. держ. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. Психолого-педагогіч. фак.; Каф. психології. Полтава, 2010. –57 с.

Методичні рекомендації до вивчення теми:

У першому питанні необхідно акцентувати, що педагогічна майстерність – комплекс властивостей особистості, який забезпечує високий рівень самоорганізації професійної педагогічної діяльності на рефлексивній основі. Справді, зовні майстерність вихователя виявляється в успішному розв'язанні різноманітних завдань, високому рівні організованого навчально-виховного процесу, якостях особисті, які породжують цю діяльність, забезпечують її успішність. Ці якості слід шукати не лише в уміннях, а й у тому сплаві властивостей особистості, її позиції, які й дають педагогові змогу діяти продуктивно і творчо. Хоча педагогічна майстерність виявляється в діяльності, проте вона не зводиться до неї. Не можна обмежити її лише високим рівнем розвитку спеціальних узагальнених умінь. Сутність майстерності – в особистості вихователя, в його позиції, здатності виявляти творчу ініціативу на підставі реалізації власної системи цінностей. Майстерність – вияв найвищої форми активності особистості вихователя у професійній діяльності, активності, що ґрунтується на гуманізмі і розкривається в доцільному використанні методів і засобів педагогічної взаємодії у кожній конкретній ситуації навчання і виховання. Спрямованість на дитину як прагнення співучасті у її розвитку дає змогу обрати мету і

спонукає до пошуку способів її реалізації – педагогічних технологій і техніки.

Серед елементів педагогічної майстерності слід назвати такі.

Гуманістична спрямованість – найголовніша характеристика майстерності. Це спрямованість на особистість іншої людини, утвердження словом і працею найвищих духовних цінностей, моральних норм поведінки і стосунків. Це вияв професійної ідеології вихователя, його ціннісного ставлення до педагогічної дійсності, її мети, змісту, засобів, суб'єктів. Підвалиною педагогічної майстерності є професійна компетентність. Знання вихователя звернені, з одного боку, заняття, яке він проводить, а з іншого – до вихованців, психологію яких мусить добре знати. Отже, третім елементом у структурі педагогічної майстерності є здібності до педагогічної діяльності. Вони залежать від особливостей перебігу психічних процесів, що властиві педагогічній діяльності. Ще один елемент педагогічної майстерності – педагогічна техніка як форма організації поведінки вихователя ЗДО.

Розглядаючи третє питання, необхідно з'ясувати, що педагогічна ситуація – це фрагмент педагогічної діяльності, що містить суперечності між досягнутим і бажаним рівнями вихованості дітей і колективу. Це зовнішні обставини і їх інтерпретація суб'єктами педагогічної діяльності. Педагогічна задача – це виявлені в навчально-виховному процесі суперечності, які враховує вихователь, стимулюючи розвиток особистості, це педагогічна мета, поставлена за певних умов.

Самовиховання – це формування людиною своєї особистості відповідно до свідомо поставленої мети. Для педагога робота над собою – необхідна передумова набуття і збереження професіоналізму. Це цілеспрямований процес, він є продовженням професійного виховання, коли майбутній вихователь з об'єкта виховного впливу перетворюється на суб'єкт організації власної життєдіяльності. Самовиховання вихователя починається з усвідомлення різниці між уявленням про себе як майбутнього професіонала і реальними можливостями.

ЗАПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ:

1. Сформулюйте поняття педагогічної майстерності.
2. Назвіть елементи педагогічної майстерності.
3. Схарактеризуйте, у чому відмінність між педагогічною задачею і педагогічною ситуацією.
4. У чому особливості самовиховання педагога у закладах дошкільної освіти?

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 3

Тема. Педагогічна техніка педагога

Мета: усвідомлення механізму фонаційного дихання, голосотворення; розвиток діафрагмально-реберного дихання, гнучкості й діапазону голосу, артикуляційного апарату, відпрацювання дикції; оволодіння прийомами емоційного завершення розповіді; формування елементарних навичок професійного спілкування на початку взаємодії.

Обладнання: дзеркальце, таблиця „Будова мовленнєвого апарату”.

Опорні поняття: техніка мовлення, фізіологічне дихання, фонаційне (мовне) дихання, ключичне, грудне, черевне та комбіноване дихання; сила, темп, тембр, висота голосу; дикція, артикуляція, артикуляційна гімнастика, орфоепія, емоційна завершеність розповіді.

План заняття

1. Психологічне налаштування на заняття.
2. Артикуляційна гімнастика.
3. Обговорення головних теоретичних положень.
4. Дихальні вправи. Діагностування дикції.
5. Словниковий диктант опорних понять.
6. Виконання вправ на розвиток дикції.
7. Моделювання педагогічної ситуації: проведення розповіді.

Теоретичні питання:

1. Поняття педагогічної техніки.
2. Внутрішня техніка педагога.

3. Зовнішня техніка педагога.

Завдання для студентів

I. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАВДАННЯ:

1. Ознайомившись із рекомендованою літературою, підготуватись до відповіді на теоретичні питання (див. вище).
2. Дайте визначення опорних понять теми.

II. ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ:

1. Ознайомитись з системою вправ на розвиток фонаційного дихання й голосотворення, підготуватись до їх демонстрації у групі.
2. Підготуватись до демонстрації розповіді. Обдумати прийоми виходу на контакт з дітьми.
3. Обдумати зміст і прийоми емоційного завершення розповіді.

III. САМОСТІЙНА РОБОТА:

Підготуватись до проведення вправ на дихання, артикуляційної гімнастики, вправ на дикцію та висоти голосу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Амонашвили Ш. А. Педагогическая симфония. Избранные страницы. К. : Вид-во «Плеяди», 2005. 200 с.
2. Варламова Л. Партнерська взаємодія педагога з дитиною. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2013. № 5. С. 11–19.
3. Витоки педагогічної майстерності : зб. наук. праць. Вип. 5 / Полтав. держ. пед. ун-т імені В.Г. Короленка. Полтава : АСМІ, 2008. 280 с.
4. Гусак Т. Сучасний вихователь: траєкторія професійного зростання. Проект. *Дошкільний навчальний заклад*. 2014. № 7. С. 2–9.
5. Загородня Л.П. Педагогічна майстерність вихователя дошкільного закладу: навч. пос. Суми: Університетська книга, 2010. 319с.
6. Кукуруза К. Педагогічна ефективність вихователя. Семінарпрактикум для вихователів. *Психолог дошкілля*. 2018. № 8. С. 11–15
7. Михайленко Л. Л. Повышение профессионального уровня педагогов в дошкольном образовательном учреждении. *Методист*. 2006. №5. С.63–67.

8. Основи педагогічної майстерності : метод. рек. до практич. та лабораторних занять для студ. природ. спец. /упоряд. Гриньова М. В., Малаканова Л. В., Сорокіна Г. Ю.; Полт. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. Полтава : Астроя, 2013. 85 с .
9. Педагогічна майстерність. Практикум / авт.-упоряд. Л. Галіцина. К. : Шк. світ, 2012. 120 с.
10. Педагогічна майстерність. За ред. І. А. Зязюна. СПД Богданова А.М., 2008. 376 с.
11. Терещенко Т. Сходинки фахового успіху. *Дитячий садок*. 2006. №39. С. 3–4.

Методичні рекомендації до вивчення теми:

Розглядаючи перше питання, необхідно зрозуміти, що педагогічна техніка – це вміння використовувати власний психофізичний апарат як інструмент виховного впливу. Це – володіння комплексом прийомів, які дають вихователю можливість глибше, яскравіше, талановитіше виявити свою позицію і досягти успіхів у виховній роботі. Поняття «педагогічна техніка» містить дві групи складників. Перша група пов'язана з умінням педагога керувати своєю поведінкою: техніка володіння своїм організмом (мімікою, пантомімікою); керування емоціями, настроєм для зняття зайвого психічного напруження, збудження творчого самопочуття; опанування умінням соціальної перцепції (техніка керування увагою, уявою); техніка мовлення (керування диханням, дикцією, гучністю, темпом мовлення). Друга група пов'язана з умінням вплинути на особистість і колектив: техніка організації контакту, управління педагогічним спілкуванням; техніка навіювання тощо.

Аналізуючи друге питання, необхідно зазначити, що внутрішня техніка – створення внутрішнього переживання особистості, психологічне налаштування вихователя на майбутню діяльність через вплив на розум, волю й почуття. Самопочуття педагога не є особистою справою, бо настрої його відбивається й на дітях, і на колегах, і на батьках вихованців. Кожне

слово вихователя не тільки несе інформацію, а й передає ставлення до неї. Досягти оптимального внутрішнього стану в педагогічній діяльності важко, бо сама вона емоційно напружена, «це робота серця і нервів, це буквально щоденна і щогодинна витрата величезних душевних сил. Наша праця – це повсякчасна зміна ситуацій, що викликає то посилене збудження, то гальмування». Вихователь повинен уміти зберігати працездатність, володіти ситуаціями для забезпечення успіху в діяльності і збереження свого здоров'я. Для цього важливо працювати над виробленням такого синтезу якостей і властивостей особистості, які дадуть змогу впевнено, без зайвого емоційного напруження здійснювати свою професійну діяльність: —педагогічного оптимізму; —впевненості у собі, відсутності страху перед дітьми; —умінні володіти собою, відсутності емоційного напруження; —наявності вольових якостей (цілеспрямованості, самовладання, рішучості).

Працюючи над третім питанням, студенти повинні зрозуміти, що зовнішня техніка – втілення внутрішнього переживання вихователя в його тілесній природі: міміці, голосі, мовленні, рухах, пластиці. Важлива передумова творчого процесу – гармонійна єдність внутрішнього змісту діяльності і зовнішнього його вияву. Педагогові варто навчитися адекватно й емоційно виразно відображувати свій внутрішній стан, думки і почуття. Елементами зовнішньої техніки вихователя є вербальні (мовні) й невербальні засоби. Саме через них педагог виявляє свої наміри, саме їх «читають» і розуміють вихованці. Дослідження засвідчують, що невербальні засоби, зокрема жест, можуть мати більшу вагу у спілкуванні, ніж слово. Так, коли ми говоримо: «Ти гарний хлопчик» і водночас супроводжуємо висловлювання жестом негативної оцінки (похитування головою), то 85% сприймуть цю інформацію за змістом жесту, а не слова. Отже, до зовнішньої техніки вихователь мусить бути дуже уважним. Зовнішній вигляд педагога має бути естетично виразним. Головна вимога щодо одягу вихователя – скромність та елегантність.

ЗАПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ:

1. Сформууйте поняття педагогічної техніки.
2. Назвіть загальні особливості педагогічної техніки вихователя ЗДО.
3. Схарактеризуйте особливості внутрішньої техніки педагога.
4. Схарактеризуйте особливості зовнішньої техніки педагога.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 4

Тема: Уміння професійно-педагогічної взаємодії й самовдосконалення вихователя

Мета: усвідомлення сутності стратегії професійно-педагогічної взаємодії й самовдосконалення вихователя; доцільності вибору прийомів педагогічного впливу; розвиток власної педагогічної техніки.

Обладнання: картки із завданнями для аналізу різних аспектів професійно-педагогічної взаємодії й самовдосконалення вихователя.

Опорні поняття: психолого-педагогічні вміння, фахово-методичні вміння, спеціальні вміння, творчі вміння, уміння самовдосконалення.

План заняття

1. Обговорення головних теоретичних положень.
2. Виконання вправ на формування вміння аналізувати різні аспекти професійно-педагогічної взаємодії й самовдосконалення вихователя.
3. Моделювання ситуацій професійно-педагогічної взаємодії й самовдосконалення вихователя.

Теоретичні питання

1. Психолого-педагогічні уміння вихователя.
2. Фахово-методичні, спеціальні і творчі уміння вихователя.
3. Уміння вдосконалювати власну педагогічну техніку

Завдання для студентів

І. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАВДАННЯ:

1. Ознайомившись із рекомендованою літературою, підготуватись до відповіді на теоретичні питання (див. вище).

2. Дати визначення опорних понять теми, запишіть їх у зошит із практичних робіт.

II. ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ:

1. Змоделюйте фрагмент заняття. Проведення гри, бесіди з дошкільниками.
2. Створити образну модель педагогічної техніки вихователя ЗДО.

III. ІНДИВІДУАЛЬНА РОБОТА:

1. Провести дослідження схильності до вибору стратегії взаємодії у майбутніх педагогів. Підібрати відповідну методику, скориставшись матеріалом підручника «Педагогічна майстерність»: За ред. І. А. Зязюна. СПД Богданова А.М., 2008. 376 с. (с.288-289).

ЛІТЕРАТУРА

1. Біла К. Самоосвіта педагогів дошкільного закладу. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2010. № 2. С. 17–19.
2. Варламова Л. Партнерська взаємодія педагога з дитиною. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2013. № 5. С. 11–19.
3. Галяпа М. Організація педагогічної взаємодії : крок за кроком. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2012. № 1. С. 30–42.
4. Граєва А. Стиль керівництва - особистісно орієнтований. *Дошкільне виховання*. 2007. №6. С.9–12.
5. Загородня Л.П. Педагогічна майстерність вихователя дошкільного закладу: навч. пос.. Суми: Університетська книга, 2010. 319с.
6. Педагогічна майстерність: [підручник] / За ред. І. А. Зязюна. СПД Богданова А.М., 2008. 376 с.
7. Педагогічна майстерність: [хрестоматія] / За ред. І. А. Зязюна. СПД Богданова А.М., 2008. 462 с.
8. Сисоєва С. О. Основи педагогічної творчості : Підручник для студ. вищих пед. навч. закладів / АПН України; Ін-т пед. і психології проф. освіти. К. : Міленіум, 2006. 346 с.
9. Удосконалення педагогічної майстерності в умовах особистісно зорієнтованої освіти : Модульний посібник. Полтавський обл. ін-т

післядипломної пед. освіти імені М. В. Остроградського; Каф. пед. майстерності. Полтава, 2006. 292 с.

Методичні рекомендації до вивчення теми:

Психолого-педагогічні вміння є найбільш узагальненими. Вони стосуються всієї педагогічної діяльності вихователя, забезпечуючи виконання всіх трудових функцій. Це вміння аналітичні, проєктивні, конструктивні, організаційні, комунікативні; уміння, необхідні для здійснення контролю за перебігом навчально-виховного процесу та його регулювання; уміння оцінювати отримані результати і визначати нові педагогічні завдання.

До аналітичних слід віднести уміння:

- спостерігати, аналізувати й оцінювати рівень розвитку, вихованості та навченості кожної дитини;
- аналізувати конкретні педагогічні ситуації, оцінювати їх і враховувати в організації активного педагогічного впливу;
- аналізувати й оцінювати педагогічні явища, причини, умови і характер їх виникнення та розвитку (наприклад, виявлення негативних проявів у дітей, таких, як агресія, примхливість, упертість, недисциплінованість, надмірна збудливість) тощо;

Проєктивні вміння охоплюють:

- уміння проєктувати результати педагогічних впливів та шляхи їх здійснення;
- уміння проєктувати розвиток особистості кожної дитини й колективу в цілому;
- уміння прогнозувати результати навчання і виховання, можливі труднощі в навчанні й вихованні окремих дітей;
- уміння виділяти й конкретизувати педагогічні завдання, визначати умови їх розв'язання, планувати свою роботу, пов'язану з керівництвом різними видами діяльності тощо;

Коло конструктивних умінь охоплює вміння:

- аналізувати і вибирати навчально-виховний матеріал відповідно до мети навчання і виховання, урахувавши рівень навченості й вихованості дітей;
- здійснювати дидактичну переробку матеріалу, адаптуючи його до рівня розвитку вихованців;
- ділити кожну дію на окремі операції, обґрунтовуючи значення кожної;"
- найбільш раціонально розташовувати дітей під час певного виду діяльності тощо;

До організаційних умінь належать такі:

- уміння керувати поведінкою й активністю дітей, зацікавлювати й залучати вихованців до ігор, занять, трудових доручень, урахувавши їх бажання;
- уміння об'єднувати дітей у групи, урахувавши їх симпатії, інтереси, рівень розвитку, індивідуальні особливості;
- уміння швидко й компетентно розв'язувати педагогічні задачі, вибираючи найбільш ефективні засоби педагогічного впливу тощо; *Комунікативні вміння також характеризуються неоднорідністю. Серед них необхідно виділити такі:*
- уміння враховувати під час спілкування вікові особливості дітей;
- уміння урахувати індивідуальні особливості, зокрема вид репрезентативної системи - основного каналу світосприйняття людини;
- уміння помічати, правильно розуміти невербальні сигнали співрозмовника і самому доречно користуватися ними тощо;

Розглядаючи друге питання, необхідно з'ясувати, що фахово-методичні вміння - це специфічні вміння, пов'язані з організацією конкретної діяльності, якій навчають дошкільнят. Цими вміннями майбутні вихователі оволодівають під час вивчення фахових методик, дошкільної педагогіки, дисциплін інформаційного циклу. Так, опановуючи методику зображувальної діяльності, вихователь має оволодіти вмінням навчити дитину помічати красиве в навколишній дійсності й оцінювати це, послуговуючись естетичними еталонами; сприймати об'єкт та аналізувати його з метою подальшого відображення в продуктах зображувальної діяльності - малюнку,

аплікації, ліпленні, конструюванні; навчити техніці, зокрема й нетрадиційній, малювання, аплікації, ліплення, конструювання із застосуванням адекватних зображувальних засобів; навчити аналізувати власні роботи і роботи своїх одногрупників.

У третьому питанні варто звернути увагу на те, що до умінь самовдосконалення педагогічної техніки відносимо:

- 1) аналітичні - уміння аналізувати та оцінювати рівень сформованості своєї педагогічної техніки, з'ясувати причини недостатньої сформованості тих чи інших умінь (обмаль професійних знань, часу на вироблення певного вміння тощо);
- 2) проєктивно-конструктивні - уміння поставити мету, вибрати напрямки, розробити план чи програму вдосконалення педагогічних умінь, відібрати ефективні методи та засоби, адаптувати їх до своїх індивідуальних можливостей і потреб;
- 3) гностичні - уміння здійснювати цілеспрямований пошук необхідної інформації щодо поновлення знань про певне вміння та ефективні способи його вдосконалення;
- 4) спонукально-організаційні - уміння реалізувати створену програму чи план удосконалення своїх умінь, мобілізуючи при цьому свої морально-вольові якості і пізнавальні процеси.
- 5) уміння самовдосконалюватися ґрунтуються на знаннях засобів, компонентів, етапів, методів і прийомів самовдосконалення та вмінні застосовувати їх у власному професійному зростанні. Основною умовою самовдосконалення є адекватна практична діяльність майбутніх вихователів.

ЗАПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ:

1. Якими психолого-педагогічними вміннями повинен володіти вихователь дітей дошкільного віку?
2. Які фахово-методичні вміння має виробити в себе вихователь дітей дошкільного віку?
3. Назвіть спеціальні вміння вихователя ЗДО.

4. Якими творчими вміннями повинен володіти вихователь?
5. Які вміння самовдосконалення повинні бути в арсеналі педагогічної техніки вихователя?
6. Визначте залежність між психолого-педагогічними, фахово-методичними, спеціальними і творчими вміннями вихователя.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 5

Тема. Культура спілкування вихователя закладу дошкільної освіти.

Мета: усвідомлення специфіки педагогічного спілкування як діалогічної взаємодії; формування установки на особистісно орієнтовану позицію в роботі з аудиторією; розвиток уміння аналізувати педагогічну діяльність.

Обладнання: схема „Порівняльна характеристика стилів спілкування педагога”, картки із завданнями для аналізу різних аспектів професійно-педагогічного спілкування.

Опорні поняття: педагогічне спілкування; діалогічне педагогічне спілкування; суб'єкт-суб'єктний характер педагогічного спілкування; поліфонія у спілкуванні; модальність у спілкуванні; персоніфікація тексту повідомлення; установка на відповідь; стиль керівництва авторитарний, демократичний, ліберальний; моделювання у спілкуванні; комунікативна атака; формально-рольове й особистісно орієнтоване спілкування; комунікативна перцептивна та інтерактивна сторони спілкування.

План заняття

1. Діагностування ціннісних орієнтацій педагога у професійному спілкуванні.
2. Обговорення головних теоретичних положень.
3. Виконання вправ на формування вміння аналізувати різні аспекти педагогічного спілкування.
4. Моделювання стилю спілкування в індивідуальній бесіді з дошкільником.

ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ

1. Визначення педагогічного спілкування, його функції та стадії.

2. Стилi ставлення вихователя до вихованцiв та стилi педагогiчного спілкування.

3. Педагогiчний такт. Типи вихователiв.

4. Умови ефективного педагогiчного спілкування.

Завдання для студентiв

I. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАВДАННЯ:

1. Ознайомившись iз рекомендованою лiтературою, пiдготуватись до вiдповiдi на теоретичнi питання (див. вище).

2. Дати визначення опорних понять теми, запишіть їх у зошит iз практичних робіт.

II. ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ:

1. Виконати вправи 5 (письмово) i 6 (усно) Дивіться: «Педагогiчна майстернiсть»: [пiдручник] / За ред. I.А. Зязюна. СПД Богданова А.М., 2008. 376 с. С. 232-234.

2. Вибрати педагогiчну ситуацiю, що потребує iндивiдуальної педагогiчної бесiди, записати змiст ситуацiї; визначити доцiльну позицiю – формально-рольову чи особистiсно орієнтовану, а також доцiльний стиль спілкування.

III. ІНДИВІДУАЛЬНА РОБОТА:

1. Розробити кодекс спілкування студента педагогiчного унiверситету (вихователя ЗДО). Записати його i запропонувати для обговорення.

2. Пiдготуватись до проведення бесiди з першокурсниками „Славетний випускник Полтавського педагогiчного iнституту Василь Олександрович Сухомлинський”.

ЛІТЕРАТУРА

1. Загородня Л. П. Педагогiчна майстернiсть вихователя дошкiльного закладу: навч. пос. Суми: Унiверситетська книга, 2010. 319 с.

2. Капська А. Й. Педагогiка живого слова : навч. метод. посiбник для викл. та студ. пед. iн-т, пед. училищ. К. : IЗМК, 2006. 140 с.

3. Коваленко А. Розвиваємо мовлення вихователiв: методичний турнiр. *Вихователь-методист дошкiльного закладу*. 2016. № 11. С. 22–26

4. Мовлення педагога дошкільного закладу. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2010. № 3. С. 7–13
5. Педагогічна майстерність: [підручник] / За ред. І. А. Зязюна. СПД Богданова А. М., 2008. 376 с. 6. Піроженко Т. Якщо очікуєш змін - змінюйся сам. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2017. № 12. С. 4–8.
7. Терещенко Л. Комунікативна компетентність педагога: три методики для діагностування. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2018. № 6. С. 4–11.

Методичні рекомендації до вивчення теми:

І. А. Зязюн дає таке визначення педагогічного спілкування: «Професіональне педагогічне спілкування - це комунікативна взаємодія педагога з вихованцями, батьками, колегами, спрямована на встановлення сприятливого психологічного клімату, психологічну оптимізацію діяльності і стосунків». Педагогічне спілкування як професійно-етичний феномен потребує від вихователя спеціальної підготовки не лише для оволодіння технологією взаємодії, а й для набуття морального досвіду, педагогічної мудрості в організації стосунків з дітьми, їх батьками, колегами у різних сферах навчально-виховного процесу. Отже, спілкування в роботі вихователя є засобом:

- 1) самопрезентації вихователя;
- 2) виконання навчально-виховних завдань;
- 3) соціально-психологічного забезпечення виховного процесу;
- 4) організації взаємовідносин вихователя і дітей, що забезпечує успішність самореалізації вихованців;
- 5) організації співпраці вихователя з колегами і батьками вихованців.

Педагогічне спілкування - процес складний, багатошаровий, безперервний, багатофункціональний. До функцій педагогічного спілкування належать: Інформаційна Пізнавальна Організація діяльності Обмін ролями Співпереживання Самоствердження. Інтегративно-компенсаторна Студенти на практичному занятті повинні схарактеризувати кожну з них.

Працюючи над другим питанням, студенти повинні засвоїти, що в основу стилю спілкування вихователя покладено його загальне ставлення до дітей і професійної діяльності в цілому. Стилі ставлення вихователя до дітей дошкільного віку вивчали Я. А. Коломийський та Є. О. Панько. Вони розрізняють позитивно-стійке, позитивно-пасивне, нестійке, відкрито-негативне, пасивно-негативне ставлення. Якщо ставлення вихователя до дітей позитивно-стійке, то він виявляє ділову реакцію на діяльність вихованців, допомагає у важку хвилину, відчуває потребу в неформальному спілкуванні, об'єктивно їх оцінює, підтримує, заохочує. Вимогливість у поєднанні із зацікавленістю викликає у вихованців довіру. Вони розкуті, комунікабельні. Позитивно-пасивне ставлення вихователя визначається установкою: лише вимогливість та суто ділові стосунки можуть забезпечити успіх у навчально-виховній роботі. Звідси - сухий, офіційний тон, брак емоційного забарвлення взаємин, теплоти, душевності. А це збіднює спілкування і гальмує емоційний і творчий розвиток, вихованців. Нестійке ставлення характерне для вихователя, успіх взаємодії якого визначається виключно його настроєм: гарний настрій - і діти слухняні, любі; поганий настрій - вихованці нестерпні, некеровані, дратують і виводять із себе. У цьому стилі яскраво виявляється невміння вихователя володіти власною психотехнікою - приховувати поганий настрій від дітей і колег, не заражати негативними емоціями інших. Відкрито-негативне ставлення до дітей виявляється і в словах (гірших дітей за вас я не бачила; як мені набридли ваші витівки і непослух! тощо), і в діях. Такий вихователь досить часто використовує покарання і негативні непрямі вимоги, погрози як методи виховного впливу на дітей. Відсутні привітність, довіра, відкритість і щирість у стосунках. Діти такого вихователя бояться, не поважають, намагаються його не гнівити.

У наступному питанні потрібно акцентувати увагу на тому, що усі дослідження педагогічного такту педагога підкреслюють ємність цього поняття і зазначають відсутність єдиного його визначення. Складність

розкриття суті педагогічного такту обумовлена специфічністю цього явища порівняно із загальноприйнятим поняттям «такт». Педагогічний такт - це вміння вихователя встановлювати педагогічно доцільний тон і стиль у спілкуванні з дітьми, це професійне вміння педагога знайти і правильно застосувати найбільш ефективний засіб виховного впливу на вихованців, який сприяв би формуванню їх людської гідності. Педагогічний такт передбачає наявність у вихователя почуття міри, тобто вміння дозувати свої засоби впливу, не допускаючи крайнощів у спілкуванні з дітьми. Дозування впливу виявляється впомірному, адекватному використанні виховних засобів. Виховні впливи педагога потребують чіткого дозування, як і ліки. Надмірність може привести до зворотної реакції: надмірна вимогливість - до неслухняності, надмірна поблажливність - до грубощів. В основі такту лежить чуття дитини і міри власних виховних дій. В.О. Сухомлинський вважав, що педагог повинен бачити себе в дитині і дитину в собі. Це сприятиме контролю за власними виховними діями.

Розглядаючи останнє питання, необхідно повідомити, що для того, щоб професійне педагогічне спілкування було ефективним, вихователю слід зважати на такі умови:

1. Дотримання принципу суб'єкт-суб'єктної взаємодії, що передбачає готовність вихователя бачити і розуміти співрозмовника, перебувати в рівній психологічній позиції з ним, розуміти його погляди.
2. Урахування вікових та індивідуальних особливостей партнера по спілкуванню, зокрема його репрезентативної системи – основного каналу світосприймання.
3. Володіння вербальними засобами комунікації: технікою мовлення та комунікативними якостями мовлення (правильність, точність, стислість, доцільність, виразність, ясність, пестливість).
4. Володіння вербальними засобами комунікації засобами спілкування: правильно встановлювати дистанцію під час спілкування; користуватися

поглядом, жестами, мімікою; дотримуватися конгруентності відповідності вербальних і невербальних засобів комунікації.

5. Володіння вербальними засобами комунікації: керувати власним психофізичним станом, емоціями, розуміти психофізичний стан партнера по спілкуванню, вчасно помічати найменші зміни в ньому й адекватно на них реагувати.

6. Дотримання педагогічного такту. Тактовність у спілкуванні передусім виявляється у вмінні: поважати співрозмовника, називаючи його на ім'я, чи на ім'я та по батькові; доречно посміхатися; уважно слухати; не перебивати; не бути нав'язливим, грубим, гіперкомунікативним - говорити більшу частину часу взаємодії і чути тільки себе.

7. Урахування емоційного стану співрозмовника та обставин, за яких відбувається спілкування. Якщо мама вихованця перебуває в негативному емоційному стані, роздратована, засмучена, навряд чи варто говорити їй про проблеми її дитини, цим самим «підливаючи масла у вогонь».

8. Урахування загального культурного рівня та педагогічної освіченості співрозмовника. Свою думку слід одягати в таку словесну оболонку, яка б була зрозумілою для співрозмовника, легко сприймалася, спонукала до відповідної адекватної мовленнєвої реакції.

ЗАПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ:

1. Що таке педагогічне спілкування?
2. Які функції реалізує вихователь у процесі педагогічного спілкування?
3. Скільки етапів педагогічного спілкування виділив В. А. Кан-Калик? Охарактеризуйте їх.
4. Які існують стилі ставлення вихователя до вихованців, на думку Я. А. Коломийського і Є. О. Панько?
5. Назвіть основні стилі керівництва, охарактеризуйте їх.
6. Схарактеризуйте стилі педагогічного спілкування вихователя і дітей. Які з них є найбільш сприятливими для розвитку дошкільників?

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 6

Тема: Взаємозв'язок педагогічної і театральної діяльності.

Мета: усвідомлення суті взаємозв'язку педагогічної і театральної діяльності; формування уміння бачити спільне та від'ємне в педагогічній та театральній діяльності; розвиток творчого потенціалу майбутнього педагога.

Обладнання: опорні конспекти, картки з питаннями для аналізу, тексти педагогічних задач.

Опорні поняття: система К.С. Станіславського, акторські і педагогічні здібності, спільні ознаки акторської і педагогічної діяльності, режисура педагогічної дії вихователя, процеси акторської і педагогічної творчості.

План заняття

1. Обговорення головних теоретичних положень.
2. Словниковий диктант опорних понять.

ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ

1. Елементи театральної педагогіки в професійній діяльності вихователя дошкільного навчального закладу.
2. Педагогічна та акторська дія.
3. Педагогічна сумісність і педагогічне сприймання.
4. Спільне й відмінне в професійній діяльності актора і вихователя

Завдання для студентів

I. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАВДАННЯ:

1. Ознайомившись із рекомендованою літературою, підготуватись до відповіді на теоретичні питання (див. вище).
2. Дати визначення опорних понять теми, запишіть їх у зошит із практичних робіт.

II. ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ:

Написати педагогічний твір-роздум на одну із тем «Чи потрібні вихователю акторські здібності?», «Педагогічна діяльність вихователя – це театр одного актора?»

III. ІНДИВІДУАЛЬНА РОБОТА:

1. Проаналізувати та записати у зошит основні принципи системи К. Станіславського, їх використання в професійній діяльності педагога.

ЛІТЕРАТУРА

1. Варламова Л. Партнерська взаємодія педагога з дитиною. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2013. № 5. С. 11–19.
2. Вихователь - ключова фігура у дитячому садку. *Дитячий садок*. 2008. №15. С.1
3. Гримова Т. Воспитатель-руководитель театрализованной деятельности *Дошкольное воспитание*. 2010. № 2. С. 115– 121.
4. Громико Л. Дозволь собі бути щасливим. Семінар з елементами тренінгу. *Психолог дошкілля*. 2018. № 10. –С. 18– 29.
5. Загородня Л. П. Педагогічна майстерність вихователя дошкільного закладу: навч. пос. Суми: Університетська книга, 2010. 319 с.
6. Кирманова Н. Творчий вихователь - скульптор самодостатньої особистості. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2013. № 12. С. 13–16.
7. Нечепоренко Л. С. Педагогічна майстерність : монографія. Харків. нац. ун-т імені В. Н. Каразіна, Каф. педагогіки. Харків: ХНУ, 2009. 276 с.
8. Педагогічна майстерність: [підручник] / За ред. І. А. Зязюна. СПД Богданова А.М., 2008. 376 с.
9. Педагогічна творчість і майстерність: Хрестоматія: Навч. посіб. /Уклад. Н. В. Гузій; Ін-т змісту і методів навч. К., 2015. 168 с.

Методичні рекомендації до вивчення теми:

Розглядаючи перше питання, студенти повинні з'ясувати, що навчально-виховний процес в дошкільному закладі - явище складне, багатогранне, динамічне. Його специфіка визначається педагогічним спілкуванням. Педагогічне спілкування вихователя - професійна необхідність. З його допомогою здійснюється взаємовплив вихователя і вихованців. Щоб цей взаємовплив був ефективним, у педагога і дитини мають, переважати позитивні естетичні почуття як показник людяності, творчості, працездатності та результативності. Професійне спілкування

вихователя близько стикається з мистецтвом, що завжди є поєднанням таланту й майстерності. І. А. Зязюн переконаний, що педагогу недостатньо знань основ наук і методики навчально-виховної роботи. Адже всі його, знання й уміння можуть передаватися вихованцям лише завдяки живому і безпосередньому спілкуванню з ними. Не всі педагоги замислюються над тим, що процес взаємостосунків з дітьми в дошкільному закладі містить багато складників, серед яких мистецькі, моральні, психологічні, технологічні, що й визначає якість спілкування. Щоб удосконалити професійне спілкування, зробити його більш впливовим, вихователів слід звернутися до театральної педагогіки. Сьогодні інтерес до театральної педагогіки обумовлений низкою соціокультурних і освітніх факторів. Перший фактор - це потреба особистості, яка здатна до адекватної культурної само-ідентифікації, до вільного вибору власної позиції. Саме у вищому навчальному закладі відбувається становлення особистісної самосвідомості фахівця, формується культура почуттів і спілкування, оволодіння психофізичним апаратом свого тіла, голосом, пластикою рухів, виховується почуття міри, смак - все те, що необхідне для успіху в майбутній професійній діяльності вихователя. Тому елементи театральної педагогіки, що є органічною складовою навчально-виховного процесу у виші, універсальний засіб розвитку творчих, артистичних здібностей майбутнього педагога.

Працюючи над другим питанням, студенти повинні схарактеризувати спільні особливості у професії актора і вихователя. Адже в драматургії заняття чи в організації іншого виду дитячої діяльності є і використання розмовного матеріалу (читання, розповідь, бесіда, пояснення тощо), і мінімальних декорацій - інтер'єру групової кімнати, дидактичних матеріалів (ілюстрацій, макетів, моделей, елементів одягу конкретного персонажа тощо), музичного супроводу, і при цьому вихователь є самим собою - особистістю, яка цілеспрямовано виховує і навчає. З цих позицій стає зрозумілим, чому вихователів дошкільного закладу важливо усвідомити принципи театральної дії, її закони. У цьому може допомогти система К.С.

Станіславського, який розглядає органічну природу театральної творчості через природу людини-творця, актора. У ній уперше вирішується питання свідомого оволодіння підсвідомим, довільним процесом творчості, виявом таланту особистості в діяльності. Система К. С. Станіславського - наука не тільки про акторську творчість, а й про те, як, спираючись на об'єктивні закони; плекати, розвивати, збагачувати різні здібності, і не лише сценічні. Вона - важливий засіб підвищення коефіцієнта корисної дії у творчій діяльності й актора, і вихователя. Система К. С. Станіславського ґрунтується на таких п'яти принципах виховання актора, які можуть в адаптованому вигляді використовуватися й у підготовці вихователя:

- 1) принцип життєвої правди (у педагогіці - це зв'язок навчання і виховання з життям);
- 2) принцип ідейної спрямованості: учення про надзавдання (цей принцип відіграє велику роль у конструктивній діяльності педагога, адже режисура заняття, гри, праці, спостереження передбачає постановку завдання, надзавдання, яке й розв'язує вихователь);
- 3) принцип дії - підґрунтя переживання й матеріалу для творчості, він є основним у системі К. С. Станіславського (творче переживання й матеріал для творчості є провідним компонентом в організаторській діяльності вихователя);
- 4) принцип органічної творчості (розкриває нерозривний зв'язок психічного і фізичного, суб'єктивного переживаного почуття педагога з його зовнішнім об'єктивним вираженням, тобто говорить про рівень психотехніки вихователя, володіння своїм організмом - Головним інструментом впливу на вихованців);
- 5) принцип творчого перевтілення в образ - це стан сценічного переживання, на ґрунті якого розв'язуються завдання всіх попередніх принципів (цей принцип знаходить своє відображення в гностичній діяльності вихователя як засадовій для всієї професійної діяльності педагога).

Аналізуючи третє питання, необхідно зрозуміти, що сумісність педагога і вихованців ґрунтується на принципах взаємної доброзичливості, довіри, принциповості, відповідальності. У спілкуванні виділяють три компоненти: пізнавальний (формування уявлень про іншого); естетичний (зовнішній вигляд і внутрішній світ людини); поведінковий (слово і вчинок не розходяться, а в комплексі спрямовані на вихованця). Усі компоненти тісно взаємопов'язані. Під час педагогічного спілкування відбувається комунікативне взаємозараження педагога і вихованців, що істотно впливає на їхнє творче самопочуття, а особливо на змістовний бік педагогічного спілкування, рівень пізнавальної діяльності дітей. Педагог виступає як активатор співпереживання і заражає дітей проблемою, спільним пошуком. Співпереживання, викликане вихователем у вихованців, впливає і на самого вихователя. Взаємостосунки дітей і педагога значною мірою залежать від самопочуття вихователя (чи піднесений він, чи байдужий). Виникнення творчого піднесення в педагога, як і в актора, ускладнюється тим, що захопитись уже знайомим і звичним матеріалом дуже важко. Творчому самопочуттю й актора, і вихователя, особливо в перші роки їхньої діяльності, заважає м'язове напруження. Воно найбільше руйнує органіку творчої природи, погіршує здатність мислити, красиво говорити, заважає вільному вияву естетичних почуттів. У вихователя повинна бути природність у жестах, мовленні, привабливість і грація в рухах. Цьому допоможе спеціальний тренінг і практика адекватної професійної діяльності. Кожний талановитий педагог як митець - неповторний, а всі посередні - схожі один на одного невмінням захопити вихованців, повести за собою, передати їм багатство людської культури, досвіду, почуттів, завоювати їхню любов і довіру. Вихователеві постійно слід удосконалюватися, інакше він приречений на моральне старіння і втрату прихильності вихованців.

Розглядаючи 4 питання, студентам треба заповнити таблицю:

Природа сценічної творчості актора	Природа педагогічної творчості
------------------------------------	--------------------------------

Воля. Актор готується до майбутньої ролі, ознайомлюється з твором, захоплюється або змушує захопитися ним, що активізує творчі здібності, пробуджує бажання творити Воля. Вихователь ознайомлюється . із темою заняття, завданнями, захоплюється ним, занурюється в його зміст

Шукання. Актор шукає в собі і поза собою духовний матеріал для творчості Шукання. Вихователь шукає матеріал для реалізації завдань заняття, добирає низку методів, прийомів, готує демонстраційний матеріал

Переживання - створення внутрішнього і зовнішнього образу зображуваної особи, сприйняття чужого життя як свого власного. Переживання - моделювання конспекту, його «проживання», глибоке занурення в обраний матеріал заняття.

Втілення. Актор наочно творить для себе через використання низки обраних ним виражальних засобів. Втілення - це розставляння акцентів на найбільш вагомих чи складних моментах заняття з добором необхідного арсеналу індивідуальних вербальних і невербальних засобів вираження задуманого змісту.

Злиття. Актор з'єднує до повного злиття процеси «переживання» і «втілення», які здійснюються одночасно, підтримуючи і розвиваючи один одний. Злиття. Вихователь у процесі репетиції заняття з'єднує до повного злиття процеси «переживання» і «втілення», які практично здійснюються майже одночасно.

Вплив. Актор впливає на глядачів своєю особистістю і низкою виражальних засобів, які допомагають йому максимально розкрити конкретний сценічний образ. Вплив. Вихователь впливає на дітей під час проведення заняття усіма обраними і відпрацьованими засобами, у яких виявляється його педагогічна індивідуальність, «почерк».

ЗАПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ:

1. Чим викликаний інтерес до театральної педагогіки?
2. Чому в процесі оволодіння професією майбутньому вихователіві варто звертатися до театральної педагогіки?

3. У чому суть системи К. С. Станіславського, які її основні принципи?
4. Які якості, здібності потрібні для успішної професійної діяльності вихователів й актору?
5. Як співвідносяться педагогічна віддача і сприймання в професійній діяльності вихователя ЗДО?

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 7-8

Тема. Майстерність вихователя в організації освітнього простору

в закладах дошкільної освіти

Мета: усвідомлення специфіки майстерності вихователя в організації освітнього простору в ЗДО; формування установки на особистісно орієнтовану позицію в роботі з дошкільниками; формування позитивного досвіду суспільної поведінки.

Опорні поняття: методи виховання, переконання, бесіда, навіювання, перспектива, громадська думка, вимога, заохочення, покарання, змагання, умови ефективного використання методів виховання.

План заняття

1. Термінологічний діалог.
2. Обговорення основних теоретичних положень.
3. Перевірка виконання практичної роботи – аналіз розроблених рекомендацій.

ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ

1. Методи педагогічного впливу в професійній діяльності вихователя дошкільного навчального закладу.
2. Методи формування свідомості особистості.
3. Методи організації діяльності дітей, спілкування та формування позитивного досвіду суспільної поведінки.
4. Методи стимулювання діяльності і поведінки.

Завдання для студентів

I. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАВДАННЯ:

1. Ознайомившись із рекомендованою літературою, підготуватись до відповіді на теоретичні питання (див. вище).
2. Дати визначення опорних понять теми, запишіть їх у зошит із практичних робіт.

II. ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ:

1. Розробити рекомендації для вихователів щодо застосування методів педагогічного впливу (групу методів чи метод вибрати самостійно).
2. Змоделювати педагогічну ситуацію щодо розроблення та проведення індивідуальної бесіди на запропоновану тему за підручником Педагогічна майстерність: Підручник / За ред. І. А. Зязюна. К., 2008. (с. 245).
3. Проаналізувати ознаки активного слухання співрозмовника в бесіді у вправі №4 у підручнику Педагогічна майстерність: Підручник / За ред. І. А. Зязюна. К., 2008. (с. 244).
4. Навести приклади двох ситуацій, де б Ви змогли використати метод переконання у спілкуванні зі старшими дошкільниками.

III. ІНДИВІДУАЛЬНА РОБОТА:

1. Проведіть діагностування комунікативної готовності до діалогу з дитиною, скориставшись тестами на с. 237 підручника Педагогічна майстерність: Підручник / За ред. І. А. Зязюна. К., 2008.
2. Наведіть приклади виховних засобів, через які можна реалізувати методи привчання для дошкільників.

ЛІТЕРАТУРА

1. Витоки педагогічної майстерності : зб. наук. праць. Вип. 5 / Полтав. держ. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. Полтава : АСМІ, 2008. 280 с.
2. Граєва А. Стиль керівництва - особистісно орієнтований. *Дошкільне виховання*. 2007. №6. С.9–12.
3. Гузій Н. В. Педагогічний професіоналізм: історико-методологічні та теоретичні аспекти / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2004. 243 с.

4. Загородня Л. П. Педагогічна майстерність вихователя дошкільного закладу: навч. пос. Суми: Університетська книга, 2010. 319 с.
5. Кузнецова Т. Креативність - шлях до пізнання. Семінар-практикум для вихователів. *Психолог дошкілля*. 2017. жовт. (№ 10). С. 4–6.
6. Педагогічна майстерність: [підручник] / За ред. І. А. Зязюна. СПД Богданова А. М., 2008. 376 с.

Методичні рекомендації до вивчення теми:

Розглядаючи перше питання практичного заняття, студентам необхідно усвідомити, що сьогодні під методом розуміють найкоротший шлях досягнення оптимальних результатів, що відповідають поставленим виховним цілям (М.Д. Ярмаченко). У процесі розвитку педагогічної науки існували різні підходи до класифікації методів виховання. Класифікація методів – це чітка система виховних впливів, добірка «інструментів», за допомогою яких можна виконувати найтонші операції, пов'язані з формуванням особистості.

Розглянемо класифікацію методів, розроблену В. О. Сластьоніним, оскільки саме вона найчастіше використовується в практиці роботи вихователя дошкільного закладу. Згідно з цією класифікацією, методи виховання об'єднуються в 4 групи:

- 1) методи формування свідомості особистості;
- 2) методи організації діяльності, спілкування та формування позитивного досвіду суспільної поведінки;
- 3) методи стимулювання діяльності та поведінки;
- 4) методи самовиховання.

Отже, методика педагогічного впливу є системою засобів, яка використовується з метою організації різнопланової діяльності дітей, що забезпечує їх різнобічний розвиток.

Аналізуючи друге питання, варто зазначити, що до цієї групи методів належать: бесіда, лекція, методи дискусійного характеру, переконання, навіювання, метод прикладу. Лекція і методи дискусійного характеру в

практиці виховної роботи в ЗДО не використовуються. В основі цієї групи методів лежить слово педагога - найтонший інструмент у педагогічній діяльності. В. О. Сухомлинський порівнював слово педагога за силою впливу на вихованців із музичним інструментом в руках музиканта, фарбами в руках живописця, різцем в руках скульптора. Саме слово вихователя є тим містком, через який наука виховання переходить у педагогічне мистецтво, майстерність.

Бесіда - метод, за допомогою якого здійснюється процес спілкування, це джерело взаємовідносин між вихователем і вихованцями.

Переконання. Це поняття багатозначне:

- 1) складова частина виховання (суто термінологічне значення);
- 2) один із аспектів свідомості особистості;
- 3) спосіб впливу, метод.

З допомогою переконання погляди, думки однієї людини передаються іншій або групі людей.

Гіпотеза - логічний, центральний елемент доказу. Переконати когось означає викликати в нього впевненість в істинності гіпотези. Доказ (аргумент) - думка, істинність якої перевірена і доведена, а тому може бути обґрунтуванням істинності чи хибності висловлювання, тобто гіпотези.

Метод прикладу - це спосіб, який використовується для наслідування і формує в дітей дії нового типу, як співвідносні в загальних рисах з ідеалом, так і оригінальні дії, аналогічні провідній ідеї прикладу.

У наступному питанні варто з'ясувати, що до групи методів організації діяльності дітей, спілкування та формування позитивного досвіду суспільної поведінки належать: привчання, вправління, педагогічна вимога, громадська думка, метод прогнозування (перспектива), створення виховних ситуацій. Для цього студенти обов'язково повинні засвоїти основні поняття теми. Навички - дії, які виконуються за часткової автоматизації елементів, що складають їх. Навички важко піддаються перевихованню.

Звички, як і навички, - це частково автоматизовані дії.

Вимога - найбільш поширений в практиці виховної роботи метод. Він забезпечує стимулювання або гальмування тих чи інших вчинків вихованців шляхом прояву особистого ставлення педагога до вихованців у навчально-виховному процесі.

Перспектива - виключно дієвий метод впливу, який забезпечує стимулювання поведінки дітей через висунення перед ними цікавих цілей, які стають їх особистими інтересами і бажаннями.

Громадська думка - це система загальних суджень людей, яка виникає в процесі їхньої діяльності і спілкування і виражає ставлення до різних явищ, подій навколишньої дійсності, які становлять загальний інтерес.

Виховуюча ситуація — це спеціально організовані педагогічні умови з метою виявлення чи формування в процесі життєдіяльності дітей системи відповідних ставлень. За допомогою виховуючих ситуацій досягається поєднання самостійних моральних дій із самостійним моральним мисленням – аналізом, оцінкою явищ життя з моральних позицій, здійснення морального вибору. Звичайно, дошкільники не можуть глибоко і різнобічно оцінити ситуацію, але вони керуються поняттям «добре», «гарно», «погано», «некрасиво», «красиво» і тим невеликим моральним досвідом, який у них є.

Працюючи над останнім питанням, необхідно з'ясувати, що до методів стимулювання діяльності і поведінки відносять: вербальні методи стимулювання поведінки (запитання), гру, змагання, заохочення і покарання.

Змагання – метод стимулювання діяльності вихованців, який забезпечує успіх і цілеспрямованість у процесі роботи, відчуття товариської взаємодопомоги через облік і порівняння результатів спільної діяльності і заохочення її учасників.

Заохочення і покарання -найбільш традиційні методи виховання, які забезпечують корекцію поведінки дітей, тобто додаткове стимулювання корисних учинків і гальмування небажаних проявів вихованців шляхом розширення чи обмеження їх прав і обов'язків, морального впливу на них.

Умови ефективного використання методів педагогічного впливу: - при

- доборі методу доцільно враховувати ставлення вихованця до діяльності, запропонованої вихователем, його статус у колективі, психічний стан;
- будь-який метод повинен бути гуманним, тобто таким, що не принижує дитину, не порушує її права;
  - метод повинен бути реальним, здійснюваним, вагомим, значущим, він потребує логічного завершення (якщо нагорода, то реальна, якщо покарання, то також);
  - для використання методу заздалегідь повинні бути підготовлені засоби, умови (наприклад, для використання такого методу, як організація спільної діяльності дітей, зокрема організація «майстерні для іграшок», необхідно підготувати самі іграшки та матеріали);
  - метод не повинен застосовуватися однотипно, шаблонно, щодо всіх дітей і в будь-якій ситуації.

ЗАПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ:

1. Що таке методи виховання?
2. Назвіть методи виховання за В. О. Сластьоніним.
3. Які методи використовує вихователь з метою впливу на особистість вихованця?
4. Охарактеризуйте методи організації діяльності дітей, спілкування та формування позитивного досвіду суспільної поведінки.
5. Які методи виховання стимулюють діяльність і поведінку дитини дошкільного віку?
6. Назвіть умови ефективного використання вихователем методів педагогічного впливу.

ПИТАННЯ ДО ЕКЗАМЕНУ

З КУРСУ «ОСНОВИ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ»

1. Розкрийте суспільну значущість професії педагога та охарактеризуйте її функції.
2. Визначте сутність і структуру педагогічної діяльності, охарактеризуйте її компоненти (мета, об'єкт, суб'єкт, засоби, результат).

3. Обґрунтуйте позицію В. О. Сухомлинського про специфіку педагогічної професії та шляхи з'ясування покликання до неї.
4. Дайте характеристику педагогічній діяльності як меті діяльності, сутності рефлексивного управління.
5. Розкрийте вимоги до педагогічної професії.
6. Визначте поняття педагогічної майстерності педагога, розкрийте різні підходи до її визначення в науці.
7. Обґрунтуйте позицію А. С. Макаренка про сутність педагогічної майстерності, співвідношення таланту і педагогічної майстерності.
8. Охарактеризуйте педагогічну майстерність як комплекс властивостей особистості вчителя.
9. Назвіть та охарактеризуйте елементи педагогічної майстерності.
10. Розкрийте рівні педагогічної майстерності.
11. Виконайте порівняльний аналіз педагогічної ситуації і педагогічної задачі та розкрийте алгоритм розв'язання педагогічної задачі.
12. Розкрийте особливості розв'язання педагогічних задач учителем-майстром.
13. Доведіть значення педагогічної техніки педагога як складової педагогічної майстерності.
14. Обґрунтуйте позиції А. С. Макаренка і В. О. Сухомлинського про сутність і значення педагогічної майстерності.
15. Розкрийте поняття внутрішньої техніки педагога.
16. Розкрийте роль майстерності педагога у керуванні психічним самопочуттям.
17. Визначте поняття зовнішня техніка педагога, та дайте характеристику її компонентів.
18. Назвіть та охарактеризуйте шляхи створення професійного іміджу педагога засобами зовнішньої і внутрішньої техніки.
19. Охарактеризуйте педагогічну розповідь як фрагмент педагогічної діяльності, розкрийте її сутність, специфіку та вимоги до неї.

20. Розкрийте майстерність педагогічної розповіді та визначте техніку побудови монологу як прихованого діалогу.
21. Визначте професійне самовиховання педагога та розкрийте його сутність, структуру, шляхи здійснення.
24. Визначте педагогічну майстерність як мистецьку дію в театрі.
25. Розкрийте спільне й відмінне у театральному і педагогічному мистецтві.
26. Назвіть та охарактеризуйте методи педагогічного впливу в професійній діяльності вихователя дошкільного навчального закладу.
27. Розкрийте методи формування свідомості особистості.
28. Визначте методи організації діяльності дітей, спілкування та формування позитивного досвіду суспільної поведінки.
29. Назвіть та охарактеризуйте методи стимулювання діяльності і поведінки дітей дошкільного віку.
30. Розкрийте роль вихователя у формуванні особистості дошкільника.
31. Назвіть та охарактеризуйте професійні функції вихователя.
32. Розкрийте психолого-педагогічні вимоги до особистості сучасного вихователя.
33. Назвіть та охарактеризуйте основні педагогічні цінності сучасного вихователя.
34. Назвіть особистісні моральні якості, які потрібні вихователеві для роботи з дітьми.
35. Охарактеризуйте вимоги, що висуваються до розвитку психічних пізнавальних процесів вихователя.
36. Розкрийте поняття професійної компетентності вихователя дітей дошкільного віку.
37. Назвіть сфери компетенції вихователя дошкільного закладу.
38. Визначте професійні функції сучасного вихователя ЗДО.
39. Змодельуйте професійний портрет сучасного вихователя ЗДО.
40. Розкрийте значення етики взаємин вихователя і батьків вихованців.

41. Визначте конфлікти в діяльності педагога дошкільного навчального закладу та розкрийте шляхи їх розв'язання.
42. Обґрунтуйте моральні вимоги, що регулюють відносини у трудовому колективі ЗДО.
43. Визначте умови сприятливого соціально-психологічного клімату у трудовому колективі ЗДО.
44. Охарактеризуйте види конфліктів та назвіть шляхи їх усунення.
45. Назвіть шляхи й ефективні методи подолання конфліктів у трудовому колективі ЗДО.
46. Доведіть, що вихователь є активною і відповідальною стороною моральних взаємин з батьками вихованців.
47. Назвіть причини типових суперечностей і труднощів у стосунках між вихователем і батьками вихованців.
48. Назвіть причини суперечностей між вихователями в колективі ЗДО.
49. Визначте сутність і структуру процесу самовдосконалення майбутнього педагога.
50. Назвіть та охарактеризуйте засоби самовдосконалення педагога.

ТЕМАТИКА РЕФЕРАТИВНИХ ПОВІДОМЛЕНЬ

1. Педагогічна майстерність вихователя дошкільного закладу та її структурні компоненти.
2. Професійний портрет сучасного вихователя.
3. Професія вихователя та її місце у суспільстві.
4. Педагогічна діяльність і майстерність вихователя ЗДО.
5. Особливості самопрезентації вихователя дошкільного закладу.
6. Педагогічна техніка як форма організації поведінки вихователя, її загальні особливості.
7. Характеристика умінь самопрезентації педагога ЗДО.
8. Роль невербальних засобів спілкування в діяльності вихователя дошкільного закладу.
9. Мої міркування щодо культури зовнішнього вигляду вихователя.

10. Гарна психотехніка- запорука успішної самопрезентації вихователя.
11. Вимоги до мовлення вихователя.
12. Імідж вихователя- шлях до успіху.
13. Майстерність педагогічної взаємодії вихователя з дітьми дошкільного віку.
14. Робота вихователя з батьками.
15. Комунікативні уміння вихователя дошкільного закладу.
16. Професійні захворювання педагога.
17. Модель особистості сучасного вихователя як носія культури педагогічної взаємодії.
18. Синдром професійного вигорання вихователя.
19. Виникнення конфліктів на роботі та можливості їх усунення. Мистецтво сприймати критику.
20. Основи творчої особистості педагога.
21. Виховання творчої особистості дошкільника.
22. Розвиток пам'яті, уваги й уяви вихователя.
23. Формування психофізичної свободи вихователя.
24. Саморозвиток і самоосвіта вихователя.
25. Техніка вербальної взаємодії вихователя.
26. Формування умінь вихователя працювати без напруження і перевантаження.
27. Техніка мовлення, дихання, голос у професійній діяльності вихователя.
28. Психокорекційні ігри для вихователів.
29. Скоромовки як ефективний засіб роботи над мовленням майбутнього вихователя.
30. Техніка невербальної взаємодії вихователя.
31. Професійне спілкування педагога.
32. Стилi педагогічного спілкування вихователя.
33. Педагогічний такт та його особливості.
34. Умови успішного професійного спілкування вихователя в ЗДО.

35. Як оволодіти педагогічною майстерністю на професійному рівні: поради для вихователя.
36. Елементи риторики у професійній діяльності вихователя.
37. Елементи акторської діяльності у роботі вихователя.
38. Драматургія і режисура педагогічної дії вихователя ЗДО.
39. Роль гумору у житті вихователя дошкільного закладу.
40. Розвиток і удосконалення артистичних умінь майбутніх вихователів.

Вимоги до оформлення рефератів:

1. У рефераті потрібно розкрити суть проблеми, що розглядається, дати визначення основних понять, огляд стану проблеми та основних підходів до її вивчення, викласти своє розуміння даної проблеми і зробити висновки.
2. Структура реферату: - титульна сторінка (з вказаними – темою, прізвищем автора, факультету і кафедри, де вчиться студент, прізвищем і регаліями викладача); - зміст реферату; - вступ (актуальність проблеми та ступінь її розробленості); - основна частина; - висновки, рекомендації; - список використаної літератури
3. При написанні реферату потрібно використовувати різні наукові і науково-популярні джерела (монографії, наукові збірники, наукові журнали тощо).
4. Обсяг реферату – 15 сторінок рукописного або 10 сторінок машинописного тексту (формат А-4).
5. Реферат зараховуватиметься (або не зараховуватиметься) за результатами співбесіди.
6. Обов'язкова наявність презентації.

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ, РЕКОМЕНДОВАНИХ
ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ПРОЧИТАННЯ

1. Амонашвілі Ш. О. Школа життя; пер. з російської. Хмельницький : Подільський культурно-просвітительський центр ім. М. К. Реріха, 2002. 172 с.
2. Ващенко Г. Г. Вибране. Форми і методи навчання. Дрогобич : Наш ДРУК, 2011. 131 с.
3. Волков І. П. Вчимо творчості. *Педагогічний пошук*: книга для вчителя / Уклад. І. М. Баженова ; пер. з рос. Київ : Радянська школа, 1988. С. 90–127.
4. Ільїн Є. М. Мистецтво спілкування. *Педагогічний пошук*: книга для вчителя / Уклад. І. М. Баженова; пер. з рос. Київ: Радянська школа, 1988. С. 189–251.
5. Кан-Калик В. Учителю о педагогическом общении: кн. для учителя. Москва: Просвещение, 1987. 190 с.
6. Макаренко А. С. Педагогічна поема. Твори : в 7 т. Київ : Рад. школа, 1953. Т. 1. 380 с.
7. Русова С. Ф. Дошкільне виховання. Вибрані педагогічні твори. С. Русова. Київ : Освіта, 1996. 304 с. С. 34–284.
8. Синиця І. О. Педагогічний такт і майстерність учителя. Київ: Рад. школа, 1981. 319 с.
9. Сухомлинський В. О. Сто порад учителеві. Вибрані твори : в 5 т. Київ: Рад. школа, 1976. Т. 2. С. 419–654.
10. Томан І. Мистецтво говорити. Томан ; пер. з чес. 2-ге вид. Київ: Політвидав України, 1989. 293 с. 184

ТЕМАТИКА ІНДИВІДУАЛЬНИХ ЗАВДАНЬ

1. Роль вихователя у житті дитини.
2. Основні ідеї педагогіки партнерства.
3. Педагогічний імідж дошкільного педагога.
4. Професійна компетентність вихователя дітей дошкільного віку.
5. Ідеал вихователя на сучасному етапі розвитку дошкільної освіти.
6. Гуманістична спрямованість особистості педагога в оцінці В. Сухомлинського.

7. Креативність як важлива якість особистості вихователя.
8. Способи саморегуляції вихователя у професійній взаємодії з суб'єктами освітнього процесу.
9. Техніка мовлення дошкільного педагога як засіб розв'язання освітніх завдань.
10. Мовленнєвий етикет педагога.
11. Спілкування з дітьми – найважливіша функція вихователя.
12. Побудова педагогічної взаємодії на принципах педагогіки партнерства.
13. Діалогізація педагогічного спілкування в умовах ЗДО.
14. Вплив стилю спілкування дошкільного педагога на формування позитивного ставлення дітей до навчання.
15. Творчість вихователя в організації професійно-педагогічного спілкування.
16. Толерантність як компонент професійної культури педагога.
17. Побудова педагогічної взаємодії на принципах педагогіки толерантності.
18. Майстерність вихователя в організації ігрової діяльності дошкільників.
19. Професійні секрети дошкільних педагогів в організації спільної творчої діяльності з вихованцями.
20. Особливості професійно-педагогічного спілкування на основі захопленості спільною діяльністю.
21. Взаємозв'язок педагогічної та театральної творчості у роботі вихователя.
22. Шляхи подолання педагогічних конфліктів у діяльності вихователя.
23. Вивчення досвіду передових педагогів – шлях до професійної майстерності.
24. Самовиховання дошкільного педагога.
25. Мистецтво розробки творчого задуму заняття в досвіді вихователів-майстрів.
26. Проблема адаптації молодого вихователя до умов ЗДО.
27. Використання інноваційних технологій у професійній діяльності вихователя.

28. Електронна пошта як засіб професійно-педагогічної комунікації.
29. Етичні правила комунікації у глобальних інформаційних мережах.
30. Проблема емоційного вигорання дошкільного педагога.

ЗРАЗКИ ТЕСТОВИХ ЗАВДАНЬ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ

1. *Яке визначення найкраще вказує на сутність сучасного розуміння функції педагога? Педагог це:*

- а) той, хто навчає;
- б) розробляє проблеми педагогіки;
- в) «помічник дитини».

2. *Педагогічна майстерність – це:*

- а) сукупність раціональних засобів, умінь та особливостей поведінки дошкільного педагога, спрямованих на ефективну реалізацію освітньої роботи;
- б) комплекс властивостей особистості, що забезпечує самоорганізацію високого рівня професійної діяльності на рефлексивній основі;
- в) розв'язання різноманітних педагогічних завдань психолого-педагогічними засобами.

3. *Суб'єкт освітньої діяльності – це:*

- а) фізична або юридична особа (заклад освіти, підприємство, установа, організація), що провадить освітню діяльність;
- б) фізична особа, що провадить освітню діяльність;
- в) юридична особа (заклад освіти, підприємство, установа, організація), що провадить освітню діяльність.

4. *Метою дошкільної освіти є:*

- а) виконання рішень педагогічної ради;
- б) виконання побажань батьків;
- в) формування особистості дитини, підготовка до школи.

5. *Посадова інструкція – це:*

- а) сукупність психічних і психофізіологічних особливостей людини, які необхідні для досягнення успіху в обраній професії;
- б) документ, де окреслено функції вихователя, вимоги до його знань, обов'язків, прав та відповідальності перед батьками і суспільством;

в) «паспорт», який містить сукупність особистісних якостей, педагогічних і спеціальних знань і умінь, необхідних педагогу.

б. До елементів педагогічної майстерності належать:

- а) гуманістична спрямованість, педагогічні здібності, професійна компетентність, педагогічна техніка;
- б) педагогічна техніка, зовнішність, культура поведінки, педагогічний такт, педагогічне мовлення;
- в) педагогічна культура, педагогічна діяльність, вербальна і невербальна комунікація, моральність.

7. До елементів внутрішньої педагогічної техніки не належить:

- а) пантоміміка;
- б) духовне здоров'я;
- в) психологічне налаштування.

8. Дистанція між співрозмовниками та їхнє розміщення – це:

- а) праксеміка;
- б) такесика;
- в) кінесика.

9. Що не входить до сфери саморегуляції:

- а) психологічна стійкість;
- б) вплив на емоційну сферу;
- в) самонавіювання.

10. Релаксація – це стан:

- а) збудження, піднесення;
- б) байдужості;
- в) спокою, розслабленості.

11. Виберіть компоненти творчої діяльності педагога:

- а) креативність, оригінальність, допитливість;
- б) когнітивний, практичний, особистісний;
- в) елементарний, базовий, досконалий.

12. Результатами інноваційної педагогічної діяльності є:

- а) методики, створення власної бази знань, самоосвіта;
- б) педагогічні відкриття, винаходи, вдосконалення;
- в) творчість, оригінальність, апробація.

13. Категорія «самовиховання» – це:

- а) процес удосконалення психічних, фізичних, соціальних функцій людини;
- б) система виховних впливів педагога на вихованця з метою гальмування негативних проявів у поведінці;
- в) цілеспрямована діяльність, зорієнтована на формування та вдосконалення власних позитивних якостей і подолання негативних.

14. Фрагмент педагогічної діяльності, що містить суперечності між досягнутим і бажаним рівнями вихованості дитини, дитячого колективу – це:

- а) комунікативна задача;
- б) педагогічна задача;
- в) педагогічна ситуація.

15. Організацію мовного процесу й відповідної невербальної поведінки передбачає:

- а) комунікативна культура;
- б) комунікативна задача;
- в) комунікативна поведінка.

16. До засобів спілкування належать:

- а) слова, манери, увага, навіювання, невербальна комунікація;
- б) вербальна, невербальна комунікація, зовнішній вигляд, елементи оцінних суджень про людину;
- в) уникнення, пристосування, компроміс, переконування, суперництво, творчість.

17. Зазначте правильну послідовність у визначенні структури педагогічного спілкування:

- а) оцінювально-результативний, мотиваційний, змістовий, цільовий, діяльнісно-операційний, контрольний;

б) прогностичний етап, початковий етап («комунікативна атака»), керування спілкуванням, аналіз та оцінка взаємодії;

в) задум, реалізація, аналіз.

18. *Як називають бар'єр у спілкуванні, що зумовлений неадаптованим до рівня сприйняття дітей мовленням вихователя, насиченістю незрозумілими словами:*

а) соціальний;

б) психологічний;

в) смисловий.

19. *Спілкування за допомогою вербальних і невербальних засобів із метою передавання та одержання інформації:*

а) комунікація;

б) спілкування;

в) комунікабельність.

20. *Засвоєння моральних норм, принципів, категорій, ідеалів суспільства на рівні власних переконань, дотримання їх як звичних форм особистої поведінки – це:*

а) моральна культура;

б) культура поведінки;

в) комунікативна культура.

21. *Структурними елементами моральної свідомості педагога на раціонально-теоретичному рівні є:*

а) етичні знання, ідеали, погляди, переконання, норми, принципи, категорії;

б) почуття любові, відповідальності, суспільного переживання, моральні мотиви та ціннісні орієнтації;

в) гуманність, людяність, доброта, терпеливість, толерантність, щедрість, порядність, милосердя, слідування моральним ідеалам.

22. *Оберіть групи конфліктів, що можуть виникнути у педагогічному колективі:*

а) фінансово-організаційні, матеріально-технічні, управлінсько-особистісні;

б) фахові, конфлікти сподівань (очікувань), конфлікти особистісної несумісності;

в) складні, прості.

23. До гальмівних прийомів педагогічного впливу у виховній діяльності належать:

а) наказ, ласкавий докір, удавана байдужість, натяк, іронія, обурення, засудження, покарання;

б) переконування, навіювання, заохочення, увага, прохання, організація успіху у навчанні, залучення до цікавої діяльності;

в) методи формування свідомості особистості, організації діяльності, спілкування, стимулювання діяльності та поведінки, методи самовиховання.

24. Організуюючи взаємодію з батьками, вихователь враховує якісні відмінності та особливості різних груп сімей, зокрема:

а) соціальні, демографічні, світоглядні, етнографічні;

б) вік, стать, місце проживання, соціальний статус;

в) педагогічно неспроможні, педагогічно пасивні та антипедагогічні.

25. До групових форм методичної роботи в ЗДО належать:

а) самоосвіта, стажування, консультування, атестація, творчі звіти;

б) педагогічні ради, педагогічні читання, конференції, семінари, курси підвищення кваліфікації;

в) методичні об'єднання, школи передового досвіду, школи молодого вихователя, ініціативні групи.

ГЛОСАРІЙ

Авторитарний стиль - стиль диктату, коли підлеглий розглядається як пасивний виконавець і йому фактично відмовлено у праві на самостійність та ініціативу.

Атракція - візуально фіксоване емоційне ставлення людини до когось або чого-небудь як прояв до нього симпатії чи готовності спілкуватися. Атрактивний (від лат. - стягування) - привабливий, симпатичний; ефектний.

Аутогенне тренування - тренування, яке породжує зміни в самопочутті людини.

Бесіда - метод, за допомогою якого здійснюється процес спілкування, це джерело взаємовідносин між вихователем і вихованцями.

Бібліотерапія - засіб керування психічним станом людини під час читання художньої літератури.

Вистава - твір театрального мистецтва, якому властива образна єдність.

Виховуюча ситуація - це спеціально організовані педагогічні умови з метою виявлення чи формування в процесі життєдіяльності дітей системи відповідних ставлень.

Гіпотеза - логічний, центральний елемент доказу.

Голос утворюється в результаті змикання і розмикання голосових зв'язок під тиском повітря, яке видихається. Характеристики голосу: гнучкість, політність, діапазон, тембр, мелодика, сила.

Громадська думка - метод виховного впливу на вихованців, система загальних суджень людей, яка виникає в процесі їхньої діяльності і спілкування і виражає ставлення до різних явищ, подій навколишньої дійсності, які становлять загальний інтерес.

Дедукація - хід думки від питального до часткового.

Демократичний стиль - стиль, що ґрунтується на глибокій повазі до особистості кожного; засадою для нього є довіра й орієнтація на самоорганізацію, самоуправління особистості та колективу.

Дикція - ясність і чіткість у вимові слів, складів, звуків.

Дихання - періодично повторювані акти: вдих, видих, пауза.

Диспозиція (від лат. - розташовую, розміщую) - другий розділ риторики, який розкриває правила побудови переконливого тексту, розміщення і зв'язку композиційних елементів: теза-аргументи висновки.

Діагностування (від лат. - здатний розпізнавати) - виявлення педагогом реального стану розвитку своєї особистості як професіонала, сформованості професійно значущих рис і якостей, наявності особистісних недоліків і позитивних рис, наявності індивідуальних особливостей педагогічної діяльності та усвідомлення причин недоліків чи недостатньої сформованості важливих професійних рис і якостей.

Доказ (аргумент) - думка, істинність якої перевірена й доведена, а тому може бути обґрунтуванням істинності чи хибності висловлювання, тобто гіпотези.

Доцільність - це організація мовних засобів, що зумовлює відповідність мовлення цілям та умовам спілкування.

Елокуція (від лат. - висловлюююсь, викладаю) - розділ риторики, який передбачає використання мовних форм, вибір термінів, образних засобів тощо.

Етос. У давньогрецькій мові це слово означало «звичай», «характер» і в античній риториці вживалося як ознака до слова оратор, а потім - у риторичній науці закріпилося як її моральний принцип, тобто слово має утверджувати моральні ідеали.

Жести - елементи експресивної поведінки людини, рухи рук або кистей рук.

Жестика - це спілкування з допомогою рухів окремих частин тіла людини.

Жести-адаптори - специфічні рухи рук людини, які відображають її звички.

Жести-афектори - жести, які виражають певні емоції людини, наприклад, упевненість, сумнів, напругу, готовність тощо.

Жести-емблеми - своєрідні замітники слів чи фраз у спілкуванні.

Жести-ілюстратори - жести-повідомлення, вказівники, які образно зображають зміст інформації, що повідомляється.

Жести-регулятори - жести, які виявляють ставлення до кого-небудь або чого-небудь.

Заохочення - метод виховного впливу, вияв уваги до вихованця, □ 55 □ оцінка його зусиль, результату його роботи чи поведінки.

Здібності - індивідуальні особливості людини, від яких залежить успішне виконання певних видів діяльності.

Змагання - метод виховного впливу, стимулювання діяльності вихованців, який забезпечує успіх і цілеспрямованість у процесі роботи, відчуття товариської взаємодопомоги через облік і порівняних результатів спільної діяльності і заохочення її учасників.

Зовнішня техніка - утілення внутрішнього переживання особистості вихователя в його тілесній природі: міміці, голосі, мовленні, рухах, пластиці.

Компетенція - об'єктивно-ідеальна категорія, що може використовуватися для характеристики будь-якої сфери діяльності людини, окреслювати її повноваження, права і обов'язки.

Комунікативна атака - початковий етап спілкування.

Ліберальний стиль - стиль спілкування або керівництва, що характеризується браком стійкої педагогічної позиції; виявляється у невтручанні, низькому рівні вимогливості до себе та інших, формальному розв'язанні проблем, відсутності відповідальності.

Логос. У давньогрецькій мові цей термін означав дві групи понять: 1) слово, мова, мовлення; 2) поняття, думка, розум, а точніше - єдність обох груп цих понять,

Ляльковий театр - це специфічний вид театрального мистецтва, особливий вид вистави, у якій діють ляльки.

Меморія (від лат. — пам'ять, згадка) - розділ риторики, призначення якого - допомогти оратору запам'ятати, пригадати і використати в мовленні приклади, цитати, а також утримувати під контролем цілий задум тексту.

Метод - шлях, спосіб досягнення передбаченої мети.

Метод прикладу - метод виховного впливу на дитину, спосіб, який використовується для наслідування і формує в дітей дії нового типу, як співвідносні в загальних рисах з ідеалом, так і оригінальні дії, аналогічні провідній ідеї прикладу.

Міжгрупові конфлікти - один із видів міжособистісного конфлікту, за якого конфліктуючими сторонами виступають соціальні групи, що прагнуть досягти несумісних цілей.

Міжособистісні конфлікти - конфліктна ситуація, коли люди або переслідують несумісні цілі або притримуються несумісних цінностей і норм, які намагаються реалізувати у стосунках один з одним.

Міміка - рухи м'язів обличчя, які передають «внутрішній емоційний стан людини».

Мотив - спонукання до діяльності, пов'язані із задоволенням потреб суб'єкта.

Музикотерапія - керування психічним станом людини за допомогою музики. М'язовий затискач - відчуття надмірної напруги в певній частині тіла людини, що супроводжується великим хвилюванням.

М'язова свобода - правильний розподіл м'язового напруження, який створює оптимальні умови для включення всього рухового апарату в дію згідно з головним законом пластики.

Навіювання (сугестія) - метод виховання, психологічний вплив однієї особи на іншу чи групу осіб, розрахований на безперечне сприйняття і прийняття слів, висловлених думок і волі.

Пантоміміка - це моторика всього тіла: поза, постави, ходи, нахилів.

Пафос (від грец. - біль, страждання, почуття, пристрасть) - інтелектуальне, вольове, емоційне прагнення мовця (автора), яке виявляється і в процесі мовної комунікації, і в його продукті - тексті.

Парадокс (від грец. - дивний, неочікуваний) - неочікуване судження, висновок, що різко відрізняється із загальноприйнятою думкою чи логікою попереднього тексту.

Педагогічна задача - виявлені в педагогічному процесі суперечності, які враховує вихователь, стимулюючи розвиток особистості; педагогічна мета, поставлена за певних умов.

Педагогічна майстерність - комплекс властивостей особистості, який забезпечує високий рівень самоорганізації професійної педагогічної діяльності на рефлексивній основі.

Педагогічна техніка вихователя дошкільного закладу - сукупність професійних умінь, які забезпечують успішне виконання типових завдань діяльності педагога та виступають засобом його самовираження і самореалізації як цілісної особистості в процесі гнучкої й адекватної взаємодії з вихованцями, їх батьками і колегами.

Педагогічне спілкування - професійне спілкування вихователя з дітьми, спрямоване на створення сприятливого психологічного клімату.

Педагогічний такт - професійне вміння вихователя встановлювати педагогічно доцільний тон і стиль у спілкуванні з дітьми, вміння педагога знайти і правильно застосувати найбільш ефективний засіб виховного впливу на вихованців, який сприяв би становленню їх гідності.

Перспектива - метод виховного впливу, який забезпечує стимулювання поведінки дітей через висунення перед ними цікавих цілей, які стають їх особистими інтересами і бажаннями.

Пестливість - комунікативна якість мовлення, що виявляється у використанні педагогом лагідних звертань до дитини, уживання слів з пестливо-зменшувальними суфіксами.

Покарання - ця метод виховного впливу, який використовується в тих випадках, коли окрема дитина або група дітей в цілому не виконали поставлені вимоги, порушили загальноприйняті норми і правила життя.

Політичне красномовство - виступ оратора, що виражає інтереси тієї чи іншої партії (політичної сили) або роз'яснює певну суспільно-політичну ситуацію. *Потреба* - стан індивіда, який створюється певною нуждою в об'єктах, необхідних для його існування і розвитку.

Потреба виступає джерелом активності індивіда. Правильність мови - володіння нормами літературної мови (орфоепічними, орфографічними, граматичними, лексичними).

Праксеміка - галузь психології, яка вивчає спосіб структурування людського простору в процесі спілкування.

Професійна компетентність вихователя - інтегроване поняття, що включає: світоглядні позиції особистості, глибоку обізнаність і практичні уміння в обраній галузі діяльності, розвинені професійнозначущі якості, побудований «на цьому фундаменті авторитет».

Професійно-педагогічна самоактуалізація - виявлення і мобілізація вихователем власних потенційних сил та неповторної творчої сутності в умовах професійно-педагогічної діяльності.

Професійно-педагогічна самоосвіта - самостійна пізнавальна діяльність педагога, спрямована на оновлення і вдосконалення наявних загальнокультурних знань з метою досягнення бажаного рівня професійної компетентності.

Професійно-педагогічне самовиховання - усвідомлена діяльність вихователя, спрямована на формування й розвиток у собі професійно-значущих та корекцію негативних якостей особистості відповідно до вимог педагогічної професії.

Професійно-педагогічний самоменеджмент — специфічна активність педагога, що базується на технологіях ефективного використання часу та

цілеспрямованої регуляції поведінки і дій, спрямована на організацію власної діяльності в різних сферах життєдіяльності і розвитку.

Релаксація - повне штучне розслаблення організму. Вона передбачає відсутність будь-якої напруги і зусиль.

Ремінісценція (від лат. - сногад) - відгомін вже добре відомого тексту, який у всіх у пам'яті.

Рефлексія - процес самопізнання суб'єктом внутрішніх психічних актів і станів.

Риторика - наука про способи переконання, ефективні форми впливу (переважно мовного) на аудиторію з урахуванням її особливостей.

Риторичний канон - модель мовленнєвих дій, пов'язаних із побудовою мовленнєвого твору (висловлювання), що лежить в основі створення будь-якого тексту (усного чи письмового).

Риторичні фігури - особливі синтаксичні конструкції, прийоми синтаксичної побудови фрази в ораторському мовленні (інверсія, анафори, антитеза, паралелізм тощо).

Самоаналіз - спосіб пізнання себе, який вимагає критичної оцінки фактів, співвіднесення їх а певними цінностями.

Самозвіт - звіт самому собі про хід реалізації плану чи програми самовдосконалення.

Самоінструкція - свідоме регулювання людиною своєї педагогічної поведінки із заздалегідь передбаченими власними діями в певній педагогічній ситуації.

Самокритика - опрацювання результатів самоспостереження за допомогою двох методів - самоаналізу й самооцінки.

Самонавіювання (аутосугестія) - процес навіювання, адресований самому собі, за якого суб'єкт і об'єкт навіювального впливу збігаються.

Самонаказ - веління самому собі, вольовий вплив на себе в ситуації, коли є якісь сумніви, послаблення волі.

Самопереконання - переконання себе в чому-небудь шляхом добору доказів і аргументів.

Самопідбадьорення - звернення до самого себе з метою □ 59 □ зміцнення віри в себе.

Самопідкорення - добровільне підкорення себе комусь чи чомусь у силу розуміння необхідності.

Самопрограмування - складання самозобов'язань, визначення девізу життя і пріоритетів діяльності, розробка планів і програм самовдосконалення.

Самоосвіта педагога - це самостійна пізнавальна діяльність педагога, спрямована на оновлення і вдосконалення наявних загальнокультурних та професійних знань з метою досягнення бажаного рівня професійної компетентності.

Самоспостереження - це процес стеження за тим, що трапляється з особистістю, але це не самопоглядання.

Сміхотерапія - найбільш доступний метод психофізичної саморегуляції, який виявляється в тому, що сміх спричиняє не дуже різкий, але досить глибокий струс усього організму, що призводить до розслаблення м'язів і знімає напругу.

Спеціальні вміння - уміння у тій галузі діяльності, якої навчають дітей, в основі яких лежать задатки до конкретного виду діяльності.

Стиль - усталена система способів та прийомів, які використовує педагог у взаємодії.

Стислість - така комунікативна якість мовлення, що виявляється у відборі мовних засобів для вираження головної думки, тези, тобто стислість формує уміння говорити суттєво.

Судове (юридичне) красномовство - ораторські виступи юристів, підсудного та цивільних осіб у процесі розгляду судової справи з позицій законодавства.

Творчі вміння - вміння створювати щось оригінальне, незвичне, не схоже на вже існуюче.

Театр (від грец. - видовище, місце для видовищ) - вид мистецтва, специфічним засобом вираження якого є сценічна дія, яка виникає в процесі гри актора перед публікою.

Театральна лялька - пластичне узагальнення живої істоти - людини чи тварини.

Темпоритм - швидкість у цілому і довгота звучання окремих складів, слів, тривалість пауз у поєднанні з ритмічною організованістю і розміреністю мови.

Техніка мовлення - сукупність умінь і навичок, з допомогою яких реалізується мова в конкретній ситуації спілкування.

Точність - комунікативна якість мовлення, що виявляється у використанні слів у повній відповідності до їх мовного значення.

Тропи (від грец. - зворот) - слова, звороти, які вживаються в переносному значенні: порівняння, метафори, епітети, гіперболи тощо.

Трудотерапія - засіб керування психічним станом людини за допомогою включення в активну трудову діяльність. Уміння - здобута на основі досвіду, знання здатність належним чином робити що-небудь.

Фасцинація - словесний вплив на людей, за якого досягається мінімізація втрати інформації.

Фасилітативний - наявність помічника, прихильника або посередника при подоланні труднощів чи проблем.

Фахово-методичні вміння - специфічні вміння, пов'язані з організацією конкретної діяльності, якої навчають дошкільнят.

Ціннісна орієнтація - відносно стійка вибіркова спрямованість потреб особистості на певну групу соціальних цінностей.

Ясність - комунікативна якість, що забезпечує адекватне розуміння сказаного (без деформацій), не вимагаючи від співрозмовника особливих зусиль у сприйнятті.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Основна:

1. Амонашвили Ш. А. Педагогическая симфония. Избранные страницы. К.: Вид-во «Плеяди», 2005. 200 с.
2. Витоки педагогічної майстерності : зб. наук. праць. Вип. 5. Полтав. держ. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. Полтава : АСМІ, 2008. 280 с.
3. Гузій Н. В. Педагогічний професіоналізм: історико-методологічні та теоретичні аспекти. Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. К.: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2004. 243 с.
4. Гусак Т. Сучасний вихователь: траєкторія професійного зростання. ПроЄкт. Дошкільний навчальний заклад. 2014. № 7. С. 2–9.
5. Дуброва В. М. Твої знання, твоя фантазія, вихователю!: Рекомендації до проведення конкурсу педагогічної майстерності. Дошкільне виховання. 2007. №3. С.8–9.
6. Загородня Л. П. Педагогічна майстерність вихователя дошкільного закладу: навч. пос. Суми: Університетська книга, 2010. 319 с.
7. Капська А. Й. Педагогіка живого слова : навч. метод. посібник для викл. та студ. пед. ін-т, пед. училищ. К. : ІЗМК, 2015. 140 с
8. Марченко О. Г. Основи педагогічної майстерності. Х.: Основа, 2009. 112 с.
9. Матвієнко О. В. Метод конкретних педагогічних ситуацій: Навч.-метод. посіб. для студ. пед. фак. вузів / За ред. В. І. Бондаря. К. : Укр. пропілеї, 2011. 300 с.
10. Методичні рекомендації до практичних та лабораторних занять з основ педагогічної майстерності: для студ. усіх спец. / за ред. М. В. Гриньової, Полт. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка; каф. пед. майстерності та менеджменту. Полтава: Р. В. Шевченко, 2011. 72 с.
11. Нечепоренко Л. С. Педагогічна майстерність : монографія. Харків. нац. ун-т імені В. Н. Каразіна, Каф. педагогіки. Харків: ХНУ, 2009. 276 с.
12. Основи педагогічної майстерності : метод. рек. до практич. та лабораторних занять для студ. природ. спец. / упоряд. Гриньова М. В.,

- Малаканова Л. В., Сорокіна Г. Ю.; Полт. нац. пед. Ун-т імені В. Г. Короленка. Полтава : Астроя, 2013. 85 с
13. Педагогічна майстерність. Практикум / авт.-упоряд. Л. Галіцина. К. : Шк. світ, 2012. 120 с.
14. Педагогічна майстерність: [підручник] / За ред. І. А. Зязюна. СПД Богданова А. М., 2008. 376 с.
15. Педагогічна майстерність: [хрестоматія] / За ред. І. А. Зязюна. СПД Богданова А. М., 2008. 462 с.
16. Педагогічна творчість і майстерність: Хрестоматія: Навч. посіб. / Уклад. Н. В. Гузій; Ін-т змісту і методів навч. К., 2012. 168 с.
17. Поніманська Т. І. Підготовка педагогічних кадрів для системи дошкільної освіти. Дошкільна педагогіка. К., 2004. С.129-136
18. Психологічні і педагогічні проблеми педагогічної дії : зб. наук. праць у 2 ч. Ч. II. Х. : НТУ «ХП», 2012. 360 с.
19. Сисоєва С. О. Основи педагогічної творчості : Підручник для студ. вищих пед. навч. закладів / АПН України; Ін-т пед. і психології проф. освіти. К. : Міленіум, 2006. 346 с.
20. Тарасевич Н. М. Майстерність педагогічного спілкування : посіб. для орг. самот. роботи студ. над 2 модулем курсу «Основи пед. Майстерності» / Н. М. Тарасевич ; Полтав. держ. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка. Полтава, 2004. 112 с.
21. Тренінги розвитку педагогічної майстерності. / авт.- уклад. Ю. С. Запрожцева. К. : Шк. світ, 2012. 104 с
22. Удосконалення педагогічної майстерності в умовах особистісно зорієнтованої освіти : Модульний посібник / Полтавський обл. ін-т післядипломної пед. освіти імені М. В. Остроградського; Каф. пед. майстерності. Полтава, 2006. 292 с.
23. Феномен педагогічної культури: теоретичні та прикладні аспекти : Інструктивно-методичні матеріали для практичних психологів / За ред.

В. Ф. Моргуна; Полт. держ. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. Психолого-педагогіч. фак.; Каф. психології. Полтава, 2006. –57 с

24. Філософія педагогічної майстерності : Збірник наукових праць / АСПН України; Ін-т пед. освіти і освіти дорослих. Київ; Вінниця : ДОВ «Вінниця», 2008. 379 с

Додаткова:

1. Биченок С. Школа молодого спеціаліста. *Психолог дошкілля*. 2016. трав. (№ 5). С. 19–25.
2. Біла К. Самоосвіта педагогів дошкільного закладу. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2010. № 2. С. 17–19.
3. Бойко Г. О. Формування соціальної мобільності вихователів дошкільних навчальних закладів у процесі професійної підготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Львів. держ. ун-т безпеки життєдіяльності. Львів, 2018. 20 с.
4. Вайніленко Т. В. Основи професійного самовдосконалення педагога: методичні рекомендації. К. : НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2005. С. 11
5. Варламова Л. Партнерська взаємодія педагога з дитиною. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2013. № 5. С. 11–19.
6. Вихователь - ключова фігура у дитячому садку. *Дитячий садок*. 2008. №15. С.1
7. Галяпа М. Організація педагогічної взаємодії : крок за кроком. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2012. № 1. С. 30–42.
8. Галяпа М. Портфоліо як засіб самовдосконалення педагога. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2011. № 1. С. 22–27
9. Граєва А. Стиль керівництва - особистісно орієнтований. *Дошкільне виховання*. 2007. №6. С.9–12.
10. Гримова Т. Воспитатель-руководитель театрализованной деятельности *Дошкольное воспитание*. 2010. № 2. С. 115–121.
11. Гришко О. Вдосконалення професійної підготовки майбутнього вихователя дошкільного закладу. *Збірник наукових праць Полтавського*

державного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. Полтава, 2006. № Вип. 3 (50). С.34–38

12. Громико Л. Дозволь собі бути щасливим. Семінар з елементами тренінгу. *Психолог дошкілля*. 2018. № 10. –С. 18–29.

13. Давкуш Н. Формування прогностичної компетентності майбутніх вихователів дошкільних закладів в умовах ВНЗ. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2012. № 1. С. 115–122.

14. Дегтяренко Л. Напружені ситуації у педагогічній діяльності [Текст] / Л. Дегтяренко. *Дитячий садок*. 2014.листоп. (№ 21). С. 36–40.

15. Дичківська І. Соціально-педагогічна компетентність: інноваційні підходи. *Дошкільне виховання*. 2009. №7. С. 10–14.

16. Зедгенідзе В. Конфліктні ситуації у педагогічному колективі дошкільного закладу. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2011. № 12. С. 4–12.

17. Кирманова Н. Творчий вихователь - скульптор самодостатньої особистості. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2013. № 12. С. 13–16.

18. Коваленко А. Розвиваємо мовлення вихователів: методичний турнір. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2016. № 11. С. 22–26.

19. Крижановська З. Ю. Психологічні аспекти професійної самореалізації фахівців дошкільної освіти. *Практична психологія та соціальна робота*. 2008. №5. С.77–80

20. Кручек В. Модель особистості сучасного педагога як носія культури педагогічної взаємодії. *Вісник книжкової палати*. 2009. №1. С.46-49

21. Кузнецова Т. Креативність - шлях до пізнання. Семінар-практикум для вихователів. *Психолог дошкілля*. 2017. жовт. (№ 10). С. 4–6.

22. Кузнецова Т. Психологічне самопочуття вихователя. Семінар з елементами тренінгу. *Дитячий садок. Управління*. 2016. трав. (№ 5). С. 14–18.

23. Кукуруза К. Педагогічна ефективність вихователя. Семінар-практикум для вихователів. *Психолог дошкілля*. 2018. № 8. С. 11–15

24. Лошенко Е. Професійне вигорання вихователя. *Психолог дошкілля*. 2013. № 10. С. 31–35
25. Машовець М. Самовдосконалення протягом життя. *Дитячий садок*. 2008. №21-24. С.2–3.
26. Меналюк Г. Вимоги до мовленнєвої математичної культури вихователів. *Дитячий садок*. 2011. № 11. С. 11
27. Михайленко Л. Л. Повышение профессионального уровня педагогов в дошкольном образовательном учреждении. *Методист*. 2006. №5. С.63–67.
28. Мовлення педагога дошкільного закладу. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2010. № 3. С. 7–13
29. Нечай С. Методичні особливості формування професіоналізму майбутніх вихователів у питаннях музичного виховання дітей дошкільного віку. *Вища школа*. 2008. №10. С.67–72.
30. Павлюк А. Профілактика жорсткого поводження з дітьми. Тренінгове заняття для психологів та вихователів ДНЗ. *Психолог дошкілля*. 2017. верес. (№ 9). С. 10–13.
31. Письменна Л. Система самоосвіти педагогів у дошкільному закладі. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2010. № 12. С. 15–19.
32. Піроженко Т. Якщо очікуєш змін - змінюйся сам. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2017. № 12. С. 4–8.
33. Пісоцька Л. Усе починається з керівника. *Дитячий садок*. 2011. № 10. С. 9–11.
34. Платохіна Н. Імідж вихователя-методиста дошкільного закладу. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2011. № 1. С. 40–50.
35. Погрібняк Н. Самоосвіта як ефективна форма підвищення професійної компетентності педагогів ДНЗ. *Дитячий садок*. 2010. № 21-23. С. 19–21.
36. Прокоф'єва М. Організація інтегративно-педагогічної діяльності в межах інноваційних технологій соціокультурно-педагогічної спрямованості. *Рідна школа*. 2008. №12. С.56–60.

37. Сиротич Н. Міміка та жести у професійній діяльності вихователів дошкільних закладів. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2010. № 5. С. 70–75.
38. Сиротич Н. Творча уява і фантазія у професійній діяльності вихователя. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2010. № 6. С. 69–74.
39. Сухоребська О. В. Психолого-педагогічна компетентність педагога. Психологічна готовність дошкільнят до навчання в школі. *Психологічна газета*. 2007. №20. С.3–16.
40. Терещенко Л. Комунікативна компетентність педагога: три методики для діагностування. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2018. № 6. С. 4–11.
41. Терещенко Т. Сходинки фахового успіху. *Дитячий садок*. 2006. №39. С. 3–4.
42. Тишук Л. Творчість вихователя: як її розвивати? *Дошкільне виховання*. 2012. № 10. С. 15–19
43. Федорович Л. Підготовка вихователів ДНЗ до організації діалогічного спілкування старших дошкільників. *Імідж сучасного педагога*. 2011. № 2. С. 45–47.
44. Чернова О. Формування творчої особистості майбутнього вчителя-вихователя. *Збірник наукових праць Полтавського державного педагогічного університету імені В. Г. Короленка*. Полтава, 2011. № Вип. 2 (23). С. 132–143.
45. Шебеко В. Самообразование как условие профессионального роста. *Дошкольное воспитание*. 2010. № 9. С. 39–45

ДОДАТКИ

Додаток 1.1

**ПРОФЕСІЙНО-КВАЛІФІКАЦІЙНА ХАРАКТЕРИСТИКА
ВИХОВАТЕЛЯ ЗДО**

Базові компетентності	Характеристики	Ознаки виявлення
Фахова Здатність до реалізації функцій професійної діяльності	Мотивації і стимулювання	Готовність застосовувати засоби, прийоми, технології щодо мотивації та стимулювання суб'єктів педагогічного процесу
	Проектувальна	Здатність визначати цілі (стратегічні, тактичні, оперативні), планувати процеси для досягнення бажаних результатів, планувати діяльність суб'єктів педагогічного процесу
	Організаційна	Здатність організовувати процеси, створювати умови для досягнення бажаних результатів
	Конструктивна	Спроможність переносити знання та уміння з одного виду професійної діяльності на інший; добирати доцільні методи, форми, засоби освітньої діяльності; конструювати педагогічні заходи (навчальні заняття, виховні заходи, батьківські збори тощо); розробляти методичне забезпечення освітнього процесу
	Дослідницька	Здатність до організації та проведення досліджень (теоретичних, практичних), пошукової роботи; наукового аналізу й узагальнення педагогічного досвіду
	Контрольно-аналітична (діагностична)	Спроможність організовувати та проводити контроль та оцінювання освітньої діяльності
	Рефлексивна	Здатність до переосмислення процесів, результатів, засобів їхнього досягнення; визначення

		шляхів покращення якості дошкільної освіти
	Соціальна	Здатність до життєдіяльності в суспільстві, взаємодії та праці в команді. Здатність аналізувати механізми функціонування соціальних інститутів суспільства, дотримуватись соціальних норм і правил; продуктивно співпрацювати з різними соціальними групами і партнерами, виконувати різні ролі й функції в колективі; застосовувати технології розв'язання конфліктів, досягнення консенсусу; працювати в команді; застосовувати ефективні стратегії спілкування залежно від ситуації, технології говоріння і слухання, ділового мовлення
	Загальнокультурна	Здатність до розвитку культури особистості і суспільства в різних аспектах. Спроможність аналізувати й оцінювати найважливіші досягнення національної, європейської та світової науки й культури; знати рідну й іноземні мови, застосовувати навички мовлення та норми мовної культури; застосовувати методи самовиховання, орієнтовані на систему індивідуальних, національних і загальнолюдських цінностей для розроблення й реалізації стратегій і моделей поведінки та кар'єри; опановувати моделі толерантної поведінки та стратегії конструктивної діяльності в умовах культурних, мовних, релігійних та інших відмінностей між народами, різноманітності світу й людської цивілізації

	Здоров'язбережувальна	Здатність до збереження власного здоров'я Збереження здоров'я фізичного, соціального, психічного і духовного (власного та здоров'я оточуючих); застосування навичок здорового способу життя, гармонізації режиму праці та відпочинку; запобігання та попередження професійного стресу та вигорання
	Громадянська	Здатності у сфері суспільно-політичного життя в Україні, захисту власних прав і свобод, виконання громадянських обов'язків Здатність орієнтуватися в проблемах сучасного суспільно-політичного життя в Україні; застосовувати процедури й технології захисту власних інтересів, прав і свобод своїх та інших громадян, виконання громадянських обов'язків у межах місцевої громади та держави загалом; застосовувати способи та стратегії взаємодії з органами державної влади; використовувати способи діяльності й моделі поведінки, що відповідають чинному законодавству України, задовольняють власні інтереси особи та захищають права людини й громадянина; робити свідомий вибір та застосовувати демократичні технології прийняття індивідуальних і колективних рішень, враховуючи інтереси й потреби громадян, представників певної спільноти, суспільства та держави
	Інформаційна	Здатність до пошуку, обробки, збереження і створення інформаційних ресурсів та обміну ними Здатність до використання інформаційно-комунікаційних

		технологій, орієнтуватися в інформаційному просторі, володіти й оперувати інформацією відповідно до потреб ринку праці; застосування інформаційно-комунікаційних технологій у професійній діяльності та повсякденному житті, раціональне використання комп'ютера й комп'ютерних засобів при розв'язуванні завдань, пов'язаних з опрацюванням інформації, її пошуком, систематизацією, зберіганням, поданням та обміном; будувати інформаційні моделі й досліджувати їх за допомогою засобів
Загально-фахові компетентності	Когнітивні	Методологічні Інформованість про професійну діяльність, її цілі, задачі, плани; здатність переносити та застосовувати: знання про знання; загальнотехнологічне, економічне, правове знання; знання сучасних підходів, концепцій, тенденцій розвитку освіти; знання методології дослідження; організації праці на науковій основі
	Фахово-теоретичні	Здатність застосовувати та переносити в нові ситуації знання загальної та вікової педагогіки і психології, дидактики, основ наук
	Нормативно-правові	Здатність застосовувати та переносити в нові ситуації знання нормативно-правової бази, що забезпечує педагогічну діяльність та знання нормативно-правових документів, що регулюють педагогічну діяльність
	Загально-методичні	Здатність розробляти, застосовувати та переносити в нові ситуації спеціальні знання за фахом, методик викладання,

		виховання тощо
	Загально-технологічні	Здатність розробляти, застосовувати та переносити в нові ситуації технології управління, навчання, виховання тощо
	Методичні	Володіння різними методами, прийомами, методиками педагогічної діяльності та вміння застосовувати їх у педагогічній практиці
	Технологічні	Загальнотехнологічні - здатність використовувати: сучасні технології педагогічної діяльності; сучасні технічні засоби; читання і розробки технічної документації
	Соціально-особистісні	Професійно-педагогічне співробітництво Взаємодія з установами, керівними особами, колегами, педагогічними працівниками; психолого-педагогічна взаємодія з учасниками освітнього процесу (вихованцями, батьками); створення (підтримка) сприятливого соціально-психологічного клімату в колективі
Спеціально-фахові компетентності	Проектувальна:	планує, організовує, проводить педагогічну роботу, спрямовану на формування всебічно розвиненої особистості дитини; здійснює освітній процес відповідно до програм, що реалізуються в даному типі дошкільного закладу; реалізує диференційований підхід в роботі з вихованцями, виявляє і враховує їхні індивідуальні особливості.
	Когнітивні	Спеціально-теоретичні: знання положень державного стандарту дошкільної освіти «Базовий компонент дошкільної освіти»; вимог Базової програми розвитку

		дітей дошкільного віку «Я у Світі»; інструкції з організації охорони життя і здоров'я дітей, техніки безпеки та життєдіяльності; сучасних досягнень педагогічної та психологічної науки і практики з дошкільного виховання (педагогічні, психологічні, фізіологічні концепції, закономірності, теорії, ідеї щодо розвитку й становлення особистості); новітні напрями досліджень і перспективи розвитку дошкільної освіти.
	Спеціально-методичні:	знання про елементарні основи дефектології та логопедії; програмно-методичні матеріали щодо показників компетентності дітей; правила з охорони життя та здоров'я дітей; анатомію та фізіологію дітей, основи долікарської допомоги; методик дошкільного виховання
	Спеціально-технологічні	знання про розробку, застосування технологій розвитку, навчання та виховання дітей дошкільного віку (інноваційні технології: психолого-педагогічне проектування, психологічний супровід освітнього процесу тощо)
	Спеціально-методичні:	вміння планувати, організовувати і проводити освітню і оздоровчу роботу на основі вивчення особливостей, інтересів та здібностей дітей; забезпечити гуманітаризацію освіти, інтеграцію змісту, виховання духовності дитини; вміти здійснювати діагностику показників компетентності вихованця закладу дошкільної

		освіти; прогнозувати свою діяльність; проводити самоаналіз професійної діяльності; розробляти і впроваджувати авторські посібники, варіативні програми.
	Спеціально-технологічні:	здатність використовувати сучасні технології освітньої діяльності; сучасні технічні засоби Соціально-особистісні Бути відкритим до інновацій, жити свідомим життям, не пришвидшувати штучно темп розвитку дошкільника, бути для нього оберегом, допомагати, а не ускладнювати його щоденне буття, поважати та брати до уваги об'єктивні закони психічного розвитку

Джерело: <http://oipopp.ed-sp.net/?q=node/600>

ПРОФЕСІОГРАМА ПЕДАГОГА

1. Життєва позиція: визначеність поглядів на життя та його сенс, усвідомлене та етичне спрямування активності.
2. Загальна культура: розвинені духовні й етичні потреби, культура поведінки та мови, зовнішній вигляд.
3. Педагогічна спрямованість: любов до дітей. Інтерес до педагогічної діяльності, потреба займатися нею.
4. Моральні якості: доброта, щирість, правдивість, працелюбність, справедливість, сумлінність, відповідальність (тощо).
5. Дидактичні здібності: володіння методикою виховання дошкільнят, уміння систематизувати матеріал і доступно його викласти та обґрунтувати.
6. Вольові якості: самостійність, цілеспрямованість, сміливість, наполегливість, витримка.
7. Мовленнєві здібності: виразність мовлення, інтонації, жестів, рухливість.

Вважають, що найчеснішим є невербальне спілкування. Дитина може інтуїтивно визначити, хто її любить, а хто – ні, хто як до неї ставиться, а сучасні діти відчувають це ще тонше й сильніше. Виховувати ефективно, не витрачаючи зайвих слів, допоможе, як зазначала Марія Монтессорі, вже саме ставлення до дитини.

Добре ставлення – це доброзичлива, спокійна увага, усмішка, контакт очей, підбадьорливий жест, лагідний дотик, погладження по голівці, руці. Але є й інше – недобре ставлення. Його ознаки – відштовхувальний жест, цілковита відсутність інтересу, надто серйозний або сердитий погляд, уїдлива посмішка, зневажлива міміка, байдуже знизування плечима тощо. У роботі з дошкільнятами таких жестів слід уникати.

8. Організаторські здібності: вміння згуртувати, впорядкувати дитячий колектив.
9. Комунікативні здібності: відкритість до людей, уміння встановлювати з ними контакти, підтримувати ділове й особисте спілкування.

10. Перцептивні здібності: спостережливість, розуміння внутрішніх станів інших людей, здатність адекватно відгукуватися на них.
11. Креативність: схильність до творчості, до реалізації творчої діяльності, відкритість інноваціям.
12. Сугестивні здібності: здатність переконувати, обґрунтовувати, доводити, певним чином навіювати.
13. Високий рівень спеціальних і загальних знань.
14. Особливості уваги: здатність розподіляти увагу на всю групу дошкільнят і водночас зосереджувати її на окремій дитині.
15. Зовнішні дані: привабливість, відсутність яскраво виявлених фізичних та мовних вад.

ПРОФЕСІОГРАМА ПЕДАГОГА

(за М. В. Савчином)

Педагогічна спрямованість особистості (любов до дітей, психологічна готовність до педагогічної праці, психологічнопедагогічна культура тощо).

Особливості пізнавальної сфери педагога (педагогічна і психологічна спостережливість, здатність довільно концентрувати і розподіляти увагу; творча спрямованість уяви; логічність мислення, здатність переконувати, чуття нового, гнучкість розуму; культура мовлення, багатство словникового запасу тощо). Педагогічний вияв емоційно-вольової сфери, виразність і прозорість почуттів, «сердечність розуму» (здатність свідомо керувати емоціями, регулювати свої дії, поведінку, володіти собою; терплячість, самостійність, рішучість, вимогливість, організованість і дисциплінованість).

Характерологічні і типологічні особливості педагога (сила, врівноваженість і рухливість нервово-психічних процесів; комунікативність; педагогічний оптимізм, гуманність; об'єктивність в оцінюванні учнів і самооцінюванні; схильність до громадської діяльності). Протипоказання до педагогічної роботи (дисгармонійна Я-концепція, виражена нерівноваженість, піддатливість гнітючим настроям, підвищена

дратівливість; дефекти мови, органів слуху і зору; серцево-судинні захворювання; акцентуації характеру, неврози, психози тощо).

СТРУКТУРА ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ

(за А. І. Кузьмінським, В. Л. Омеляненком)

Морально-духовні цінності: – гуманістична – життєві ідеали; спрямованість; – совісність; – національна – правдивість; гідність; – об'єктивність; – інтелігентність; – толерантність – чесність;

Професійні знання: – свого – психології; предмета; – педагогіки; – анатомії – методики і фізіології навчання і людини; виховання

Соціально-педагогічні якості: – організаторські – оптимізм; здібності; – чуйність; – витримка; – творчий склад – терплячість; мислення; – принциповість; – увага; вимогливість; – тактовність

Психолого-педагогічні уміння: – конструктивні; – прикладні; – комунікативні; – володіння – дидактичні; основами – перцептивні; психотехніки – сугестивні; – пізнавальні;

Педагогічна техніка: – турбота про – дотримання темпу, зовнішність; ритму, стилю; – володіння мімікою, – культура спілкування; жестами, тілом; – дидактичні вміння; – вміння управляти мовлення; своїми почуттями

Джерело: А. І. Кузьмінський, В. Л. Омеляненко. К. : Знання-Прес. 2003. С.38 – 41.

Педагогічна майстерність: підручник / І. А. Зязюн, Л. В.

ОСОБИСТІСНІ ЯКОСТІ ПЕДАГОГА

ДОМІНАНТНІ:

1. Гуманність – любов до дітей, вміння поважати їхню людську гідність, потреба і здатність надавати кваліфіковану педагогічну допомогу в їхньому особистісному розвитку.
2. Громадянська відповідальність, соціальна активність. Від правильного виховання дітей залежить благоустрій усього народу.
3. Справжня інтелігентність (від лат. *inteligens* – знаючий, розуміючий, розумний) – високий рівень розвитку інтелекту, освіченість у галузі предмета викладання, ерудиція, висока культура поведінки.
4. Правдивість, справедливість, порядність, чесність, гідність, працьовитість, самовідданість.
5. Інноваційний стиль науково-педагогічного мислення, готовність до створення нових цінностей і прийняття творчих рішень. Справжній педагог – не енциклопедичний словник, а Сократ.
6. Потреба в знаннях, у систематичній самоосвіті.
7. Здатність до міжособового спілкування, ведення діалогу, переговорів; наявність педагогічного такту, що визначає стиль поведінки педагога, спричиняє упевненість дітей у доброзичливості, чуйності, доброті, толерантності.

ПЕРИФЕРІЙНІ:

1. Привітність.
2. Почуття гумору.
3. Артистизм.
4. Мудрість (наявність життєвого досвіду).
5. Зовнішня привабливість.

НЕГАТИВНІ:

1. Байдужість до вихованців.

2. Упередженість – виділення із середовища дітей “улюбленців” і «осоружних», прилюдне вираження симпатій і антипатій стосовно вихованців.
3. Зарозумілість – педагогічно недоцільне підкреслення власної вищості над дітьми.
4. Мстивість – властивість особистості, яка проявляється у намаганні зводити особисті рахунки.
5. Неврівноваженість – невміння контролювати свої тимчасові психічні стани, настрої.
6. Байдужість до педагогічної діяльності.
7. Неуважність – забудькуватість, незібраність.

Професійні протипоказання:

1. Наявність шкідливих звичок, соціально небезпечних для суспільства (алкоголізм, наркоманія тощо).
2. Моральна неохайність.
3. Рукоприкладство.
4. Грубість.
5. Некомпетентність у питаннях викладання і виховання.
6. Обмеженість світогляду.
7. Безпринципність.
8. Безвідповідальність.

Джерело: <https://readbookz.net/book/172/5427.html>

КАТЕГОРІЇ ПЕДАГОГІВ

(за ставленням до інновацій)

1. Педагоги-новатори – завжди першими сприймають усе нове, сміливо його впроваджують і поширюють.
2. Педагоги-експериментатори – першими здійснюють практичну (експериментальну) перевірку цінностей інновацій у закладі освіти, повному використовують елементи створених систем задля позитивного результату.
3. Педагоги-винахідники – приходять до нового в результаті власних пошуків.
4. Педагоги-майстри – швидко сприймають і досконало використовують як традиційні, так і нові підходи та методи.
5. Педагоги-раціоналізатори – помірковані педагоги, які дотримуються правила «золотої середини» і не сприймають нового доти, доки його не впровадить більшість колег.
6. Педагоги-ліберали – більше сумніваються, ніж вірять у нове, орієнтуються на традиційні технології, сприймають нове лише за загальної позитивної думки більшості.
7. Педагоги-консерватори – педагоги, в яких дуже сильний зв'язок з традиційним, старим підходом до навчання і виховання, вони консервативні і відкидають усе нове.

Джерело: Уруський В.І. Формування готовності вчителів до інноваційної діяльності: Методичний посібник. Тернопіль: ТОКШПО, 2005. 96 с.

**ЗАХИСНІ ВИСЛОВЛЮВАННЯ ВИХОВАТЕЛІВ,
ЯКІ ЗАСВІДЧУЮТЬ НАЯВНІСТЬ БАР'ЄРІВ ЩОДО
ЗАПРОВАДЖЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ІННОВАЦІЙ**

1. «Це у нас уже є». Наводять приклад, дійсно подібний у деяких рисах з пропонуваним нововведенням. У цьому випадку опонент змушений обґрунтовувати значущість відмінностей і оманливість подібності. Тут є реальний шанс поставити результат справи у залежність від мистецтва полеміки обох сторін, оскільки аргументам відмінності неважко протиставити контраргументи подібності, не ставлячи під сумнів необхідність змін взагалі, а тільки доцільність саме цієї пропозиції.
2. «Це у нас не вийде». Перелічують низку особливостей, об'єктивних умов, які роблять неможливим подане нововведення, причому всі вони не можуть бути відомі опоненту: якщо він «свій», то переважають докази зовнішнього порядку, якщо «чужий» – то акцент роблять на місцеву специфіку («у нас відсутня матеріальна база»).
3. «Це не вирішує наших проблем» – висловлювання прибічника радикальних рішень. Інноватор у цьому випадку отримує риси недостатньо сміливого і активного провідника справжнього прогресу.
4. «Це вимагає доопрацювання». У нововведенні виокремлюють його дійсні недоліки, обмеження, недоопрацьовані елементи, які завжди неминучі. Отож нововведення наділяють характеристикою «сирого», «непродуманого до кінця», а, отже, не готового до застосування, хоча й потрібного.
5. «Тут не все рівноцінне» – ставка на вилучення деяких деталей з будь-якого наведеного міркування, від чого нововведення стає слабким за своїм інноваційним потенціалом, або виявляється недоречним з тієї ж причини, оскільки відчутного ефекту не передбачається.
6. «Є й інші пропозиції». Йдеться про цілком реальну альтернативу нововведенню, яку висувають інші автори, школи. Тоді опонента ставлять у конкурентні відносини з паралельними інноваторами.

Джерело: А Федорович — Додаток 3.2. ЗАХИСНІ ВИСЛОВЛЮВАННЯ ВИХОВАТЕЛІВ, ЯКІ ЗАСВІДЧУЮТЬ НАЯВНІСТЬ БАР'ЄРІВ ЩОДО ЗАПРОВАДЖЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ІННОВАЦІЙ. 286 с

ХАРАКТЕРИСТИКА ОСНОВНИХ ГРУП ЖЕСТІВ

Обурення:

1. Різко ляснути себе обома руками по бедрах.
2. Енергійно махнути рукою від ліктя зверху вниз в сагітальній площині.
3. Різкий вказівний жест усією рукою в бік об'єкта обурення з докоряючим хитанням головою.
4. Рухи-поштовхи витягнутою рукою до співрозмовника долонею догори (докоряючий, соромлячий).

Пригадування:

1. Плескання або ляскання долонею по лобі.
2. Потирання (постукування) лоба пальцем.
3. Потирання (постукування) скронь пальцем.
4. Почісування потилиці, голова припіднята вгору.
5. Клацання середнім і великим пальцями.

Привертання уваги, запрошення до дії:

1. Піднімання рук вгору.
2. Плескання долонями.
3. Постукування по предмету.
4. Розмахування рукою з боку в бік над головою.
5. Запрошення маханням руки від ліктя до себе в горизонтальній площині.
6. Кивок головою з невеликим поворотом убік у фронтальній площині.
7. Підкликання згинанням-розгинанням долоні, чотири пальці зімкнуті разом, руки можуть бути витягнуті вперед.
8. Підкликання згинанням-розгинанням вказівного пальця в сагітальній площині, долоня тильною стороною вниз.
9. Вказівний палець нагору, інші в кулак.
10. Руки підняті над головою, ледь зігнуті у ліктях.
11. Вказівний жест рукою.

Схвалення, згода:

1. Великий палець нагору, кисть у кулак («відмінно»).
2. Кивок головою вперед зверху вниз у сагітальній площині.
3. Оплески.
4. Погойдування головою у фронтальній площині.
5. Погладжування реципієнта по руці.
6. Ляскання іншого рукою по руці при угоді.
7. Рука піднята до ліктя нагору, долоня розкрита в сагітальній площині.
8. Клацання пальцями зі змахом рукою до себе.
9. Махнути рукою зверху вниз у сагітальній площині («добре»).
10. Рукостискання.

Образливі, негативні жести:

1. Поплескування по плечу малознайомого, старшого за віком або статусом.
2. Підкликування згинанням-розгинанням вказівного пальця.
3. Постукування вказівним пальцем по кінчику вуха.
4. Постукування кулаком по чомусь твердому, потім по лобі.
5. «Вгвинчування» вказівного пальця в скроню.
6. Вказівний мах великим пальцем назад.
7. Розгорнуті вперед долоні притиснуті ребром до вух.

Жести прохання та вимоги:

1. Стискання – розстискання долоні.
2. Простягання розкритої долоні однієї або обох рук.
3. Простягання руки із предметом.
4. Відмахування від когось рукою або обома руками.
5. Долоні рук зімкнуті на грудях ребром перпендикулярно до грудей.
6. Долоня правої руки ребром стає на середину лівої.
7. Середнім або вказівним пальцем постукують по зап'ястку другої руки.
8. Закривання рота співрозмовникові.
9. Указування на свої губи.
10. Прикрити свої очі долонею.

Жести регуляції мовленнєвого потоку:

1. Підняти зігнуту праву руку ребром долоні вперед.
2. Взяти за руку (плече) мовця-партнера.
3. Вказівний палець поперек губ.
4. Рука витягнута вперед долонею до співрозмовника у фронтальній площині.
5. Запитальний кивок головою знизу нагору в сагітальній площині.
6. Поворот голови вухом до співрозмовника.
7. Невеликі кругові рухи кисті в сагітальній площині.
8. Долоня дужкою біля рота.

Жести завершення контакту:

1. Підняття обох рук вгору.
2. Скласти руки хрест-навхрест на грудях.
3. Долоня витягнутої руки розкрита до співрозмовника у фронтальній площині.
4. Заткнути вуха пальцями, прикрити долонями.
5. Схрещені руки підняти над головою або перед собою долонями вперед.
6. Відвернути голову співрозмовника.

Вказівні жести:

1. Кистю руки в напрямі до об'єкта.
2. Вказівним пальцем у напрямі до об'єкта.
3. Вказівка за допомогою предмета.
4. Дотик рукою до предмета.
5. Кивок головою убік об'єкта або суб'єкта.
6. Витягнуті й розімкнуті пальці звернені до себе (вказівка на себе).

Жести зображення власного стану:

1. Долоня приставлена до вуха.
2. Постукування кистю руки по краю вуха.
3. Указування на вухо (погано чую).
4. Рука долонею до чола.
5. Крутіня кистей одна навколо іншої перед собою.

6. Рух великим пальцем під підборіддям нагору до вуха.

7. Притискання долоні до хворого місця.

8. Рух долонями уздовж шиї та від себе.

Джерело: Щербина Д. В. Невербальна культура педагога: методичні рекомендації до проведення лабораторних занять з курсу «Основи педагогічної творчості та майстерності». Київ: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2012 р. 58 с.

ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО СТВОРЕННЯ ІМІДЖУ ПЕДАГОГА

1. У гардеробі педагога не має бути ультрамодного одягу, незвичайний фасон якого відволікає увагу дітей, а також вбрання занадто яскравих тонів, що стомлює і дратує дітей.
2. Не варто навіть молодому педагогові з'являтися у закладі освіти в шортах.
3. Не втрачайте почуття міри: навчіться чітко визначати, коли необхідно одягати класичний костюм, коли робочий халат, святкову сукню, а коли – светр і джинси.
4. Не перетворюйтесь на «синю панчошу», тобто носіть той одяг, що вам до вподоби і до лиця: естетично витриманий, модний, елегантний.
5. Не захоплюйтеся сіробуденним одягом.
6. Не забувайте, що одяг завжди має бути охайним, чистим, відпрасованим, зручним і не заважати працювати з групою, колективом.
7. Не носіть тривалий час один і той же одяг. Варто якнайчастіше «оживляти» його, комбінувати, прикрашати.
8. Не носіть взуття босоніж, на високих підборах, бо його стукіт відволікає увагу дітей і, крім того, швидко стомлюються ноги.
9. Не знаходьтесь у приміщенні в теплих чобітках.
10. Не перебувайте у приміщенні закладу освіти у головному уборі. Це стосується як чоловіків, так і жінок.
11. Не забувайте, що довге розпущене волосся заважає під час роботи з дітьми.
12. Неприпустимо педагогам-чоловікам приходити до закладу освіти неголеними.
13. Не експериментуйте надмірно зі своїм волоссям, аби химерні зачіски і часті зміни кольору не відволікали уваги дітей.

14. Не варто прикрашати себе занадто дорогими і яскравими коштовностями чи біжутерією, які, до того ж, заважають працювати і спілкуватися з дітьми (довгі сережки чи намисто, каблучки на пальцях, «музичні» прикраси).
15. Не варто користуватися дезодорантами, туалетною водою чи одеколоном з різким, сильним запахом.
16. Ніколи не підкреслюйте своєю мімікою та жестами негативні сторони чи дефекти зовнішності, характеру і темпераменту дітей.
17. Ніколи не вказуйте на дитину пальцем.
18. Не жестикулюйте надміру, адже жести мають лише підкреслювати слово.
19. Не метушіться у кімнаті групи, оскільки це дратує співрозмовників.
20. Ніколи не обирайте «закриту» позу.
21. У роботі з дітьми уникайте пози «лева» чи «наглядача», адже діти непогано читають мову жестів і педагогу варто її досконало засвоїти.
22. Не допускайте мовленнєвих шаблонів і виразів, слів-паразитів.
23. Не забувайте, що голос педагога має бути відкритим, виразним, гнучким, витривалим. У ньому має звучати впевненість, мажорність.
24. Не припускайте помилок в орфоєпії.
25. Неприпустимо, щоб у педагога були природні дефекти, які не можна виправити.
26. Не слід забувати, що людину, дитину легко образити не тільки словом, а й інтонацією.
27. Не дозволяйте собі спілкуватися мовою «суржика».
28. Не забувайте, що володіння словом, технікою вираження своїх думок, почуттів рідною мовою, різними мовними стилями, технікою драматичного мовлення, фонаційного дихання та дикцією потребує постійного вдосконалення шляхом спеціальних вправ.

Джерело: Педагогічна майстерність: Підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамушенко, І. Ф. Кривонос та ін. 2-ге вид., допов. і перероб. К.: Вища шк., 2004. 422 с

ПОРАДИ ДЛЯ ЗАПОБІГАННЯ СТРЕСОВИХ СИТУАЦІЙ

(від відомого фізіолога, дослідника механізму стресу Г. Сельє)

Починайте день з усмішки: стоячи перед дзеркалом, згадайте щось приємне, налаштуйте себе на добрі стосунки з близькими; за будь-якого роздратування зробіть «приховану гімнастику»: відведіть плечі назад кілька разів;

прагнучи хороших стосунків з усіма навколишніми, все-таки намагайтеся не заводити дружби з неприємними людьми;

зіштовхуючись із важкою ситуацією, подумайте, чи варто боротися; якщо дуже неприємної справи не можна уникнути – не відкладайте її;

навіть після нищівної поразки боріться із пригніченим станом, згадуючи свої перемоги;

фіксуйте свою увагу на світлих сторонах життя, уникайте розмов про неприємності, свої або чужі;

зменшуйте стрес за допомогою контрастного душу, хорошого фільму, книжки, вистави, душевного співрозмовника;

шукайте, де б посміятися, гумор – це захист від багатьох негараздів.

Джерело: <https://www.udau.edu.ua/ua/departments/viddili/psixologichnasluzhba-universitetu/kalejdoskop/sanogenne-mislennya.html>

ДЕКІЛЬКА ПОРАД ЛЮДИНІ, ЯКА ПРАЦЮЄ ПЕДАГОГОМ:

1. Намагайтеся для кожного нового дня знайти позитивний початок, висипайтеся!
2. Пам'ятайте: ваше запізнення на роботу – ранковий стрес для вас, учнів, їхніх батьків та адміністрації водночас.
3. Намагайтеся погане тільки враховувати, а гарне – переживати.
4. Заведіть собі такий звичай: щовечора підсумовувати прожитий день.
5. Аналізуйте всі негативні думки протягом дня, щоразу визначаючи їх предмет (неприємності на роботі, вдома, щось ще). Раз на тиждень переглядайте свої

записи. Повірте: час розставляє все по місцях: якісь проблеми дійсно виникали, а якісь виявилися надуманими.

6. Не падай духом у нещастя (латинське прислів'я).

7. «Якщо ви пережили стрес – взувайте кросівки та біжіть швидше на вулицю або виходьте на двір рубати дрова» (М. Самоукін).

8. «Наука про продовження життя — це, по-перше, вміння не укорочувати його» (О. Богомолець).

9. «Замість того, щоб боротися з долею, необхідно змінити свій світогляд і обов'язково створити свій особистий сценарій, у якому виділити собі ту роль, яка вам подобається» (Казуо Інаморі).

10. «Зберігайте в собі рівновагу, розподіляючи по своїх місцях сильне і м'яке, покірне і суворе, – завдання, яке має ставити собі кожна людина у своєму самовихованні».

11. Необхідно зміцнювати загальний стан здоров'я за допомогою раціонального харчування та занять спортом.

Джерело: [34]

ПЕДАГОГІЧНА СИТУАЦІЯ

ТА ЇЇ РОЗВ'ЯЗАННЯ Ш. О. АМОНАШВІЛІ

Ознайомтесь із ситуацією, що сталася у педагогічній діяльності педагога-новатора Ш. О. Амонашвілі .

Ранок. Дзвоника на урок ще не було. Я записую на дошці вправи. Група хлопчиків і дівчаток підбігає до мене: «Іліко плаче!» Іліко – стриманий хлопчик. І якщо він плаче, отже сталося щось серйозне.

- Чому він плаче? Іліко стоїть біля шафи, обличчям у куток.

- Тому що Сандро образив його!

- Іліко підстригли, а Сандро його дражнить!

Треба діяти. Але як?

Можна підізвати до себе Сандро й суворо, так, щоб усі почули, сказати, що він учинив погано, і поставити вимогу вибачитися. Це один варіант.

Можна сказати дівчаткам, які підбігли до мене, щоб вони присоромили, засудили Сандро за таку неприязну поведінку. Це другий варіант.

Можна покликати Іліко до себе, подивитися, як його підстригли, і похвалити: «Ти став красивішим, маєш вигляд справжнього чоловіка. Я теж любив у дитинстві так стригтися!» І при цьому не нагадувати, що хтось його дражнив. Це третій варіант.

Можуть бути й інші варіанти. Який із них мені обрати? Якщо я стану засуджувати Сандро перед класом, то цим принижу хлопчика в очах товаришів. А раптом він зовсім не хотів образити Іліко? Звичайно, дражнити не можна, але дітям не так легко навчитися керувати своїми емоціями, навчитися бути тактовними, уважними одне до одного. Якщо доручити дівчаткам засудити Сандро, то вони його так «присоромлять», що потім уже Сандро буде скаржитись на дівчаток. І тоді з'явиться нова задача з двома невідомими і розв'язувати її буде складніше. Якщо ж, розряджаючи обстановку, покладусь тільки на свій авторитет («Ти став красивішим!»), можливо, інші не підтримають мене (не знаючи, що мене треба підтримати).

Важливо відновити пригнічену гідність Іліко і тому необхідно, щоб інші діти підтримали мене. А якщо так станеться, то Сандро і сам буде засудженим. Але, щоб змусити Сандро замислитися над своєю поведінкою, щоб запобігти таким вчинкам у майбутньому, я повинен поговорити з ним серйозно віч-на-віч.

Я далі записую на дошці вправи і шепочу малюкам, які стоять навколо мене:

- Я покличу зараз Іліко до себе і дещо скажу йому, а ви підтримайте мене. Добре? І кличу хлопчика:

- Іліко, принеси мені, будь-ласка, велику лінійку! Іліко витирає сльози і несе лінійку. Сандро стоїть на віддалі. Він знає, що діти поскаржилися мені, і спостерігає, що буде далі.

- Ти що, підстригся? – радісно дивуюсь я.

– Покажи, як тебе підстригли! Іліко, не поспішаючи, знімає шапку.

- Повернися! Мабуть, хороший перукар трапився! Добре підстригли! Я теж у дитинстві любив стригти волосся ось так, дуже коротко, але тоді стригли не так добре, як зараз. З мене товариші насміхалися, якими тільки словами не дражнили. А через два-три тижні в мене вже були кучері на голові... Знаєш, ти мені так більше подобається! Маєш вигляд справжнього чоловіка. Чи не так, діти?

І тут дівчатка й хлопчики одноставно підтримали мене, навіть ті, які щойно зайшли до класу і нічого не знали про те, що відбулося. Елла: - Мені подобається Іліко таким!

Гіга: - Я теж хочу так підстригтися!

Ія: - Звісно, добре. Чому ти соромишся зняти шапку?

- Діти, погляньте, які я готую для вас завдання! – навмисне відвертаю увагу всіх від розмови про стрижку Іліко. А на уроці, коли діти нашіптували мені свої розв'язки, я підійшов до Сандро і сказав: «Задачу ти розв'язав правильно, а от з Іліко вчинив некрасиво! Якщо хочеш стати справжнім чоловіком, то на перерві підійди до нього і скажи: «Вибач, Іліко, я не хотів

тебе образити!» Я спостерігатиму, як ти це зробиш!» Через деякий час я підійшов до Іліко і також шепнув йому: «Якщо до тебе підійде Сандро з вибаченнями, то, будь ласка, вибач йому і скажи, що уже все забув. Добре?» Вони так і вчинили... Дайте відповіді на запитання:

1. Чи можна назвати цей фрагмент педагогічною ситуацією? Доведіть свою думку.

2. Яку педагогічну задачу розв'язував Шалва Олександрович?

3. Знайдіть за текстом такі етапи розв'язання педагогічної задачі:

- учитель аналізує ситуацію;

- він усвідомлює суперечності у розвитку учнів і формулює педагогічну задачу;

- педагог проектує різні варіанти розв'язання задачі та прогнозує можливі результати кожного варіанта;

- відбувається безпосереднє розв'язання педагогічної задачі – залучення учнів до діяльності.

4. Які професійні властивості Ш. О. Амонашвілі допомогли йому, на Ваш погляд, успішно діяти у цій педагогічній ситуації?

Джерело: Амонашвили Ш. А. Психологические основы педагогики сотрудничества : кн. для учит. К. : «Освіта». 1991. 111 с.

70 СПОСОБІВ СКАЗАТИ «ДУЖЕ ДОБРЕ!»

Добре, коли дорослі вільно і відверто можуть виражати свої почуття дитині. Адже доброзичлива оцінка старшого завжди народжує в маленькому серці бажання бути кращим, бути самим собою.

1. Ти зараз на правильному шляху.
2. Пречудово!
3. У тебе це вийшло.
4. Правильно!
5. Це добре!
6. Супер!
7. Я пишаюся тим, як ти працював.
8. Ти робиш це дуже добре.
9. Це набагато краще.
10. Гарна робота!
11. Я щаслива бачити цю роботу.
12. Ти робиш гарну роботу.
13. Ти близький до істини!
14. Мої вітання!
15. Це те, що треба!
16. Я знала, що ти можеш це зробити.
17. Зараз ти це зрозумів.
18. Нарешті!
19. Ти швидко вчишся.
20. Працюючи так само, ти досягнеш багато чого.
21. Я не зуміла б зробити краще.
22. Це правильний шлях.
23. З кожним днем у тебе виходить краще.
24. Це спосіб!
25. Ти нічого не прогаяв!

26. Так тримати!
27. Надзвичайно!
28. Прекрасно!
29. Це найкраще!
30. Остаточо!
31. Сенсаційно!
32. Тепер нічого тебе не зупинить.
33. Відмінно!
34. Це була першокласна робота.
35. Чудово!
36. Ще краще!
37. Твій мозок попрацював на славу.
38. Ти досягнеш успіху.
39. Це видатний винахід.
40. Фантастика!
41. Здорово!
42. Це чудова робота.
43. Ти робиш це красиво!
44. Як ти багато зробив!
45. Розумник!
46. Ти дійсно це покращив.
47. Прегарно!
48. Вітаю!
49. Ти правий!
50. Тримати так!
51. Ти зробив це вчасно.
52. Мені подобається хід твоїх думок.
53. Я пишаюся тобою.
54. Дуже приємно вчити таких розумних дітей.
55. Велика тобі подяка.

56. Я ніколи не бачила нічого кращого.
57. Твоя робота принесла мені багато радості.
58. Молодчина!
59. Ол-райт — повний порядок.
60. Серйозний прорив!
61. Ось цього я ще не бачила.
62. Ти неперевершений сьогодні.
63. Це вже успіх!
64. Це твоя перемога.
65. Тепер ти відчуваєш свої можливості.
66. Ти справжній майстер.
67. Щиросердно рада за тебе.
68. Не можу виразити своє захоплення.
69. Грандіозно!
70. Я вірю в тебе, у тебе завжди виходитиме не гірше. Спробуйте і Ви!

Джерело: <http://teacher.at.ua/publ/38-1-0-2499>

ПРАВИЛА МОВЛЕННЄВОГО ЕТИКЕТУ

1. Завжди під час розмови виявляйте ввічливість, урахуваючи вік, стать, статус, авторитет співрозмовника.
2. Неухильно і послідовно виказуйте доброзичливе ставлення до співрозмовника.
3. Уважно прислухайтесь до свого мовлення, критично аналізуйте себе і реакцію слухача (слухачів).
4. Ввічливість не дозволяє перебивати співрозмовника.
5. Повага до співрозмовника – найважливіше правило комунікації.
6. Не дозволяйте собі негативних оцінок співрозмовника та образливих слів на його адресу, а також глузливих висловів (таких, як недотепа, дурень, бевзень, тюхтій, телепень, йолоп тощо).
7. Не виставляйте своє «я» на показ.
8. Обіцяючи, неодмінно виконайте.
9. Стережіться зайвий раз плакатися, скаржитися, аби не додавати прикрощів іншим людям.
10. Завжди прагніть навіть у дрібницях бути правдивим і щирим.
11. Навчіться усміхатися. Щира доброзичлива усмішка – це мистецтво.
12. Не намагайтеся бути схожим на когось. Знайдіть себе і будьте самі собою. Пам'ятайте, що на землі немає іншої такої людини, як Ви!

ПРАВИЛА ДЛЯ МОВЦЯ:

Доброзичливе ставлення до співрозмовника, повага до адресата. Необхідно виявляти доречну у певній ситуації ввічливість (враховувати стать, вік, службовий чи суспільний статус тощо). Треба знімати надмірну категоричність. Мовцеві не рекомендується ставити в центр уваги своє «я», нав'язувати свої думки й оцінку подій. Необхідним для мовця є відокремлення власного «я» слухача у центр уваги. Мовцеві треба вміти вибирати тему для розмови, доречну в кожній ситуації, яка є цікавою,

зрозумілою партнерові. Мовець повинен стежити за логікою розгортання тексту, щоб висновки не суперечили задуму бесіди. Мовець повинен пам'ятати, що межа смислового сприйняття і концентрації уваги у слухача – обмежені. Мовцеві необхідно постійно підбирати мовні засоби відповідно до обраної тональності тексту, орієнтуючись не тільки на адресата, а й на ситуацію спілкування загалом, на офіційність або неофіційність ситуації. Мовець повинен пам'ятати, що в усному контактному безпосередньому спілкуванні слухач не тільки чує, а й бачить його, отже, сприймає жести, міміку, пози, загальну манеру триматися при розмові й культуру поведінки.

ПРАВИЛА ДЛЯ СЛУХАЧА:

Необхідно перервати всі справи й уважно вислухати мовця. Слухаючи, необхідно доброзичливо, з повагою і терпляче ставитися до мовця, бути тактовним. Намагатися не перебивати мовця, не вставляти недоречних зауважень, не переводити власне слухання у говоріння. Слухаючи, треба перевести в центр уваги мовця та його інтереси. Необхідно вміти вчасно оцінити мовлення співрозмовника, погодитися чи не погодитися з ним, відповісти на питання.

ОСОБЛИВОСТІ СПІЛКУВАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ РОВЕСНИКАМИ

1. Особливо яскрава емоційна насиченість. У спілкуванні спостерігається майже у 10 разів більше експресивномімічних виявів і підкреслено виразних інтонацій, ніж під час спілкування з дорослим. Розмови дошкільники супроводжують, здебільшого, вигуками, сміхом, кривлянням.

2. Нестандартність дитячих висловлювань, відсутність обмежувальних норм і правил. Діти, розмовляючи одне з одним, використовують незвичні слова, особливі сполучення слів, звуків, фраз. Малюки дзижчать, тріскотять, торохтять, цокають, улюлюкають, передражнюють одне одного, вигадують нові назви знайомих предметів. Усі дії дитини у спілкуванні з ровесником мають психологічний смисл. Одноліток сприяє створенню умов для самостійної творчості, вияву індивідуальності. Самобутність, творчість малюка раніше і краще за все виявляються у спілкуванні з ровесниками, коли ніщо не стримує і не гальмує активності, ніхто не нав'язує жорстких зразків «як треба», і коли можна, не вагаючись, виявити себе, показати «на що я здатний». Недарма творчі види діяльності – гра, фантазування – значно частіше використовують у спілкуванні з однолітками.

3. Переважання ініціативних висловлювань над висловлюваннями-відповідями. У контактах із ровесниками дитині важливіше висловлюватися самій, аніж слухати іншого. Тому діалог зазвичай не відбувається: малюки перебивають одне одного, кожен говорить про своє, не слухає партнера. Типова розмова дошкільників одного з одним трохи схожа на діалог непорозуміння:

– Це моя лялька. – У мене сьогодні нові капці. – Ляльку треба одягти ось так, як я. – Я вибрала, а мама купила мені капці з бантиками.

4. Спілкування з однолітками різноманітне за призначенням і функціями, які виконує. Це і керування діями партнера (показ, як можна і як не можна робити), і контроль за його діями (треба вчасно зробити зауваження), і

нав'язування власних зразків (примусити партнера зробити саме так – по-своєму), і спільна гра (разом домовитись, як гратися), і постійне порівняння з собою (я так вмію, можу, а ти?). Дошкільник, спілкуючись із ровесником, може вдавати із себе ображеного (жартома не відповідає на запитання, прикидається, що не помічає товариша).

Джерело: [31, с. 149–150]

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ СПІЛКУВАННЯ

Педагог не має права ображатися на дітей. Щоб подолати неконтактність вихованців, починайте ваші звертання до них із запитань: «Чому?», «Як?», «Для чого?». Це стимулює розвиток спілкування. Будьте ініціативними у спілкуванні з дітьми; пам'ятайте, що ініціатива допоможе успішно керувати їхньою пізнавальною діяльністю, організувати співпрацю.

Бути ініціативним означає:

- вміти швидко й енергійно налагоджувати психологічний контакт;
- цілеспрямовано керувати міжособистісною взаємодією, формувати і підтримувати потрібний рівень міжособистісних стосунків;
- викликати у співрозмовника потребу в міжособистісній взаємодії;
- вміти відповідно до педагогічних завдань, що виникають, перебудовувати взаємодію з дітьми (форму, стиль, методи спілкування). Уникайте штампів у загальній манері спілкування, стереотипних реакцій на поведінку малюків, механічного дотримання запланованої схеми розмови без урахування її реального розвитку, психологічної закритості, коли тільки виконуються педагогічні функції, проте не розкривається особистість. Намагайтеся, щоб у вашій взаємодії з дітьми частіше лунали схвалення, заохочення. Завдяки цьому вихованці почнуть пов'язувати з вашою особистістю власні позитивні емоційні переживання. Елементи критики варто звести до мінімуму, а краще – не використовувати взагалі.

Джерело: [31, с. 33–34]

ПРАВИЛА ПЕДАГОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ

з учасниками освітнього процесу (дітьми, батьками, колегами по роботі)

1. Успіх педагогічної діяльності насамперед залежить від культури спілкування.
2. Моделюйте спілкування не «від себе», а від дітей, їхніх потреб та зацікавлень.
3. Орієнтуйте своє педагогічне мовлення на конкретну дитину, а не на абстрактну групу.
4. Використовуйте різні види спілкування.
5. Спілкуйтеся із дітьми на взаємних інтересах, проте не організовуйте спілкування «по вертикалі», зверху вниз.
6. Постійно враховуйте психологічний стан окремих вихованців і колективу загалом.
7. Дивіться на себе збоку, постійно аналізуйте свої вчинки та дії.
8. Умійте слухати дітей, зважайте на їхню думку.
9. Намагайтеся зрозуміти настрій дітей і на цій основі моделюйте спілкування з ними.
10. Спілкування не повинно спричиняти конфліктів, а попереджувати їх.
11. Не принижуйте людську гідність.
12. Спілкування має бути систематичним. Не залишайте поза увагою «незручних» для вас дітей.
13. Будьте ініціативними у спілкуванні.
14. У процесі спілкування враховуйте стать вихованців.
15. Уникайте штампів, постійно шукайте нові форми, засоби, методи і прийоми.
16. Долайте негативні установки стосовно конкретної людини.
17. У процесі спілкування уникайте абстрактної критики, оскільки це породжує опір.

18. Якомога частіше усміхайтеся: це викликає позитивні емоції, спонукає до продуктивного спілкування.
19. У процесі спілкування частіше висловлюйте схвалення, заохочення.
20. Відкрито виявляйте в дитячому колективі своє ставлення до вихованців.
21. Постійно розвивайте свою комунікативну пам'ять, запам'ятовуючи педагогічні ситуації, їхній перебіг.
22. Якщо назріває потреба в індивідуальній бесіді, завчасно розробіть її план.
23. У процесі спілкування в центрі уваги має бути особистість вихованця, його гідність.
24. Враховуйте соціально-психологічне зростання дитини.
25. Систематично аналізуйте процес спілкування.
26. Технологію й тактику спілкування необхідно скеровувати на усунення психологічних бар'єрів між вихователем і вихованцями.
27. Враховуйте в процесі спілкування індивідуальні особливості, темперамент, характери вихованців.
28. Окремо обдумуйте особливості спілкування з дітьми, які важко піддаються вихованню.
29. У процесі спілкування не зловживайте своїми перевагами як керівника-вихователя.
30. Постійно удосконалюйте інструмент спілкування – власне мовлення.

Джерело: [22]

ДЕСЯТЬ «ЗАПОВІДЕЙ» ВИХОВАТЕЛЯ

1. У гуманістичному суспільстві виховання може бути тільки гуманістичним. Головний принцип такого виховання – залучити дитину до виховного процесу, зробити її нашим добровільним помічником у своєму ж вихованні.
2. Спілкування – суть життя людей. Головний метод гуманістичного виховання – давати дитині радість спілкування з нами: радість спільного пізнання, спільної праці, гри, відпочинку.
3. Звичайне повсякденне життя і характер стосунків дорослих – це те середовище, в якому формується особистість людини майбутнього. Тому дуже важливо, щоб наше щоденне життя, наше спілкування один з одним якнайбільше відповідали тому ідеалу, який ми прагнемо вселити в дитину.
4. Віра людини в людей, віра людини у власні життєві позиції – це першооснова для повноцінного спілкування між людьми й піднесення особистості. Тому ми зобов'язані розвивати й берегти в дитині віру в нас, у своїх вихователів, віру у своїх товаришів, віру в людей, віру в самого себе.
5. ...Наш виховний процес повинен бути пронизаний повагою до особистості кожної дитини, він має формувати в дітях почуття турботи про товаришів, близьких, про людей узагалі.
6. Людина може виявляти й розвивати в собі всі свої можливості й таланти та бути щасливою тільки в такому товаристві, де вона відчуває себе потрібною і своєю, де її штучно не підносять і не принижують. Такою дитина повинна себе почувати в товаристві, в якому вона живе.
7. Дитина – імпульсивна істота, їй буде важко зрозуміти нас. Це ми, вихователі, зобов'язані зрозуміти дитину та будувати наші виховні плани з урахуванням спрямувань її душі.
8. Виховання – прихований і тривалий процес, тому ми повинні виявляти проникливість, послідовність і терпіння в усіх конкретних випадках розв'язання виховних завдань.
9. Нами, вихователями, мають керувати чуйність, чутливість, доброта душі, любов, ніжність, безпосередність, постійна готовність прийти на допомогу,

почуття співпереживання. Все це необхідно поєднувати з вимогливістю до самого себе і до дитини, з почуттям відповідальності перед підростаючим поколінням, із турботою про майбутнє Батьківщини.

10. Ми повинні рішуче відмовитися від невідповідних гуманістичному вихованню авторитарності та імперативності, що придушують особистість дитини, а також таких форм їхнього вияву, як крик, лайка, приниження, глузування, грубість, погроза, примус. Готової методики впровадження цих «заповідей» у практику немає! Тому, шановні педагоги, нам доведеться виявляти творчість і постійно шукати способи виховання дітей на гуманістичних засадах! У цьому й має виявлятися наша найвища турбота про кожну дитину!

Джерело: [31, с. 43]

ПОРАДИ ДЛЯ СПІЛКУВАННЯ ЗА ЕТИКЕТОМ

- Уміти слухати (методика активного слухання), що передбачає:
  - а) бути доброзичливим;
  - б) вникати у суть сказаного;
  - в) не ставити багато запитань;
  - г) аналізувати, як реагує партнер на ваші слова;
  - г) не поспішати з висновками.
- Керувати своїми почуттями.
- Знати про що говорити.
- Не говорити самому без потреби про домашні справи, сімейні взаємини, любовні пригоди та подібне.
- Жартуючи, варто бути обачливим і тактовим.
- Ощадно ставитись до часу, уваги та терпіння співрозмовника.
- Ініціатива завершення розмови належить:
  - а) особі жіночої статі;
  - б) старшій за віком людині;
  - в) особі, вищій за соціальним становищем.
- Не поширювати плітки, чутки, образливі характеристики.
- Приязно ставитись до співрозмовника.
- Уміти поставити себе на місце партнера.
- Завжди пам'ятати, що кожна людина має свою гідність.
- Давати змогу співрозмовникові говорити про себе.
- Не бути невірником співрозмовника.
- Дотримуватись культури поведінки.
- У компанії не спричинятися до створення груп.
- У гостині не сидіти мовчки.
- Бути людиною слова.

ПРАВИЛА ПОБУДОВИ СТИЛЮ ПОВЕДІНКИ

З ДІТЬМИ «ГРУПИ РИЗИКУ» (поради батькам, вихователям)

З неспокійною дитиною

- Слід уникати крайнощів: не можна дозволяти дитині робити все, що їй заманеться, але не можна і все забороняти. Чітко визначте для себе, що можна і чого не можна, і погоджуйте це з усіма членами родини. Показуйте дитині приклад своєю поведінкою: стримуйте свої емоції, адже вона наслідує вас.
- Приділяйте дитині достатньо уваги, вона не повинна відчувати себе забутою. Водночас поясніть дитині, що бувають моменти, коли у вас є інші турботи, вона повинна це зрозуміти і прийняти. Пам'ятайте, що істеричні напади найчастіше пов'язані з прагненням привернути до себе увагу або викликати жаль та співчуття. Не треба потурати дитині, не треба змінювати своїх вимог. Коли дитина заспокоїться, поясніть їй, чому ви зробили так, а не інакше.

З конфліктною дитиною

- Слід стримувати прагнення дитини провокувати сварки з іншими. Треба тактовно коригувати недружні погляди або буркотіння з образ собі під ніс.
- Припинивши сварку, не звинувачуйте іншу дитину в її виникненні, захищаючи свою. Прагніть об'єктивно визначити причини, що її спровокували.
- Після конфлікту обговоріть з дитиною причини його виникнення, визначте неправильні дії своєї дитини, які спричинили його. Спробуйте знайти інші можливі способи виходу з конфліктної ситуації.
- Не обговорюйте в присутності дитини проблеми її поведінки. Вона може утвердитися в думці про те, що конфлікти неминучі, і продовжуватиме провокувати їх.
- Не завжди слід втручатися у сварки дітей, потрібно дати трохи часу, щоб вони самі порозумілися і навчилися спілкуватися. Проте, якщо під час гри

одна з них завжди перемагає, а інша є «жертвою», слід перервати таку гру, щоб запобігти формуванню боязкості у переможеного. Із сором'язливою дитиною

- Слід розширювати коло знайомств своєї дитини, частіше запрошувати до себе друзів, брати малюка в гості до знайомих людей, запрошувати дітей у гості, розширювати маршрути прогулянок та екскурсій, учити дитину спокійно реагувати на нові місця і людей.
- Не варто постійно турбуватися за дитину, намагатися повністю оберігати її від усіляких небезпек, здебільшого вигаданих вами. Не робіть самі все за дитину, не запобігайте будь-яким утрудненням, надайте їй повну свободу діяльності.
- Постійно укріплюйте в дитини упевненість у собі, у власних силах.
- Залучайте дитину до виконання різних доручень, пов'язаних зі спілкуванням. Створюйте ситуації, в яких сором'язливій дитині довелося б вступати в розмову з «чужим дорослим» (у магазині, на зупинці, в дитячому парку, кінотеатрі тощо).

Із замкнутою дитиною

- Слід розширювати коло спілкування дитини, приводити її в нові місця і знайомити з новими людьми.
- Підкреслюючи переваги і корисність спілкування, розкажіть дитині про те, що нового і цікавого ви дізналися, яке задоволення отримали, спілкуючись з тією чи іншою людиною.
- Намагайтеся самі стати для дитини прикладом людини, що ефективно спілкується.
- Якщо попри всі ваші зусилля дитина стає щораз замкнутішою і відчуженішою, зверніться за консультацією до психолога, який допоможе вам у розв'язанні цієї проблеми.

З агресивною дитиною

- Слід пам'ятати, що заборона і підвищення голосу — неефективні способи подолання агресивності. Лише розуміючи причини агресивної поведінки, можна сподіватися на те, що агресивність дитини буде подолано.
- Надавайте дитині особистий приклад позитивної поведінки. Не допускайте проявів гніву або критичних висловів про своїх друзів або колег, будуючи плани «помсти».
- Нехай ваша дитина постійно відчуває, що ви любите, цінуєте і приймаєте її. Не соромтеся зайвий раз приголубити або пожаліти її. Хай вона бачить, що вона потрібна і важлива для вас.

Джерело: <http://www.dnz29-orlaytko.pl.ua/news/povedinka-z-ditmugrypu-ruzuky/>

ЯК УНИКНУТИ КОНФЛІКТІВ НА РОБОТІ?

Кілька загальних правил:

- Будьте щирими й чесними як з оточуючими, так і з самим собою. Не обговорюйте колег за їхньою спиною. Порада виглядає банальною, але «працює» чудово. Як хочете, уявіть себе розвідником, якому у жодному разі не можна брати участь у загальних обговореннях, тим паче – поширювати плітки.
- Не говоріть «Це він винуватий», намагаючись перекласти відповідальність за конфлікт на свого суперника. Аналізуйте насамперед ступінь своєї участі та свою провину в конфлікті (я теж не стримався, імовірно, у мого опонента був привід на мене розлютитися тощо). Якщо кожна зі сторін конфлікту дотримуватиметься такого правила, то конфлікт не виникне.
- Називайте речі своїми іменами, озвучуючи причину конфлікту. Наприклад, одна моя знайома дуже страждала через плітки та чутки на свою адресу, які розпускала її більш досвідчена колега. Тоді моя знайома пішла до неї й поговорила віч-на-віч. Ось що вона їй сказала: «Кажуть, що ви часто обговорюєте мене за моєю спиною. Якщо це так, мені хотілося б почути це особисто і зрозуміти, що саме вам не подобається в моєму поведженні». Уявіть собі, «кривдниця» вибачилася, і з плітками було покінчено.
- Конфліктність – та якість, що не подобається в працівниках жодному керівнику. Тому на роботі намагайтеся поводитися спокійно й адекватно, не виходити із себе з найменшого приводу, не гримати на співрозмовників.
- Фрази, які допомагають нам вийти з конфліктних ситуацій і остудити запал занадто емоційного співрозмовника: «Обговорімо цю тему спокійно!», «Ви неправі, обговорюючи це питання настільки емоційно», «Я готова повернутися до цієї проблеми тоді, коли ви трохи заспокоїтеся».

Джерело: [28, с. 134–135]

ПОРАДИ ЩОДО КОМУНІКАТИВНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Змінити «Ти – повідомлення» на «Я-повідомлення». На перший погляд відмінності між «Я-повідомленням» та «Ти-повідомленням» незначні. Однак реакція дитини дуже різна. Якщо ми відкриті у виявленні своїх почуттів, то діти стають щирішими у виявленні своїх. А також ми даємо можливість дітям самостійно прийняти рішення. І тоді вони починають враховувати наші бажання і переживання. Не навішувати ярликів Дуже часто, не стримуючи емоцій, ми починаємо говорити хто є хто. Ми навішуємо ярлики на дітей і тим самим заганяємо їх у жорсткі рамки, закріплюємо за ними ці риси. «Він неухажний», «Вона нічого не хоче», «Він нічого не знає». Ці вислови створюють уявлення дитини про себе та свої здібності. Тому частіше застосовуйте у спілкуванні з дітьми «позитивні» ярлики (розумний, добрий, щирий). Це допоможе досягти успіху. Опиратися на позитивне! Необхідно знаходити найменший привід для заохочення. Не обов'язково говорити кожній дитині, що вона талановита, успішна, розумна. Просто спробуйте вчасно вказувати дитині на те, що в неї добре виходить, похвалити за старання. Це доволі ефективний спосіб виховного впливу. Якщо ми прагнемо виховати успішну, впевнену, самостійну людину, то повинні постійно підтримувати та мотивувати дитину до успіху. А якщо ж вишукуватимемо в її вчинках тільки недоліки, то в неї може зникнути будь-яке бажання що-небудь робити або ж вона займе оборонну позицію. У вихованні опора на позитивне, добре слово, похвала – і діти обов'язково стануть кращими! Звертайтеся до дітей на ім'я. Характер звертання демонструє бажання розпочати спілкування. У виборі звертання, в інтонації передається настрій педагога, відношення до дітей. Недаремно психологи кажуть, що ім'я людини – це найчудовіший звук для неї. Прізвище вважають більше офіційною формою звертання. Зовсім неприпустиме звертання до одного на ім'я, а до іншого – на прізвище. Діти сприймають це як конкретну

дискримінацію. Оцінюйте під час діяльності. Саме під час певного виду діяльності, а не наприкінці, і ви відразу помітите відмінності. Зовсім не важко в ході активних дій дитини коментувати, хто наскільки працює, що дає змогу кожному вплинути на кінцевий результат. Цей прийом підтримує активність, уважність, старанність дітей. Спробуйте, і ви побачите, наскільки більше матеріалу ви зможете опрацювати! Відповідь з місця під час заняття. Дайте можливість відповідати дітям, не підіймаючись. Це допомагає, особливо сором'язливим дітям, не розгубитися і чіткіше висловити свою думку. Цей прийом можна використовувати під час опрацювання нової теми. Він знижує страх помилки, підіймає рівень активності, економить час. Активно слухати Спілкування дорослого і дитини завжди було найважливішою частиною виховання. Доволі часто труднощі в навчанні заховані у сфері почуттів дитини. Тому якщо вона хоче поспілкуватися з вами окремо, приділіть їй кілька хвилин. Можливо, саме тоді ви дізнаєтесь про її найглибші та серйозні переживання. При цьому важливо відмовитися від прямого осуду. В активному слуханні виявляється чудова закономірність: якщо дитяча радість кимось розділяється, то вона подвоюється, а горе зменшується вдвічі. Зрештою, якщо ми вимагаємо уваги та поваги до себе, то спробуймо бути уважними до інших! Залишати дитині право на помилку. Помилятися – означає пізнавати життя. Пам'ятайте про це. Простежте, як ви реагуєте на неправильну відповідь? Чи часто ви використовуєте слово «невірно», «неправильно»? Ці слова повинні зовсім зникнути під час дитячих відповідей. Є багато можливостей сказати про помилку іншими словами: «А якщо ще поміркувати...», «Чому ти так думаєш?», «А ще є думки?», «Хто вважає інакше?». Цим ви не визнаєте невдачу, а даватимете змогу шукати правильну відповідь. Так перетворюєте уявлення дітей про помилку на нормальне і корисне явище. Якщо навчитесь використовувати цей прийом, швидко помітите, як змінюються ваші діти! Значно підвищиться активність, і навіть у сором'язливих та скромних дітей виникне бажання висловити свою думку! Не роздавайте обіцянок.

Ситуація Вихователька попросила принести п'ять листків: дуба, клена, ясеня, каштана, акації. Вітя дуже розхвилювався. Ще б пак! Треба було виконати таке серйозне завдання?! Він з татом довго блукав по парку і збирав потрібне листя. Наступного дня батько поцікавився, що робили з листям. Виявилось, вихователька ані словом не обмовилася про своє завдання.

а) Який висновок зробить для себе Вітя?

б) У чому помилка вчительки?

Введіть власні традиції У кожного народу, в кожній родині існують свої традиції. Спробуйте ввести якусь традицію, характерну для початку взаємодії. Наприклад: особливе привітання, неповторну фізхвилинку, появу казкового героя та ін. Тобто, це може бути будь-що. Головне, щоб таке явище не було одноразовим.

Джерело: <http://psihologschool.ucoz.ru/>

СУБ'ЄКТНІСТЬ ДИТИНИ

МОЖНА РОЗВИВАТИ ТАКИМИ СПОСОБАМИ:

- 1) «Я-повідомлення» – оголошення вголос свого самопочуття, стану, враження, думки. Педагог питаннями «Як ти себе відчуваєш?» або «Як ти вважаєш...?», або «Цікава твоя думка...» може викликати такий спосіб вираження дитиною свого «Я». У випадку якщо педагог сам робить «Я-повідомлення», дитина, зазвичай, відкривається тим же способом.
- 2) Запитання «Чого ти хочеш?», що супроводжує певні дії дітей: плановані або вже виконані. Це питання обертає дитину з об'єкта на себе як суб'єкта, сприяє формуванню здатності передбачати власні дії та усвідомлювати власну поведінку. Варіація цього питання для дітей слабзорозвинених доповнюється низкою припущень, чого ж хоче насправді суб'єкт дії.
- 3) Запитаємо його, як він себе відчуває? – спосіб орієнтування на іншого. Його призначення у виявленні зв'язку дій дитини і впливу цих дій на оточуючих людей. Суб'єктність може розвиватися зі збільшенням частки уваги до людей, зв'язок з якими цілковито залежить від суб'єкта. Він вибудовує цей зв'язок, але він і втрачить його, якщо не вміє бачити самопочуття іншого.
- 4) «Передбачення наслідків», що здійснюється питанням «Як ти думаєш, що буде, якщо?..» – активізує усвідомлення суб'єктом своїх відносин і поведінки як форми вираження відносин. Цей спосіб має два види: перший – ігровий, або дискусійний, коли провадять групову роботу з дітьми щодо духовного осмислення життя; другий – ситуативний, що розвивається у контексті того, що відбувається.
- 5) Організація групової та індивідуальної діяльності щодо осмислення способу життя, гідного Людини, і способу життя, бажаного для суб'єкта – спосіб розвитку основ суб'єктності, реалізований.

Джерело: [24]

СЛОВА, ЯКІ ПОТРІБНО ЩОДНЯ КАЗАТИ ДИТИНІ ДЛЯ ПОДЯКИ ДЛЯ ЛЮБОВІ

- Дякую, що ти мені допоміг!
- Я тобі така вдячна за це!
- Спасибі тобі за те, що ти це зробив!
- Я люблю тебе!
- Я люблю тебе будь-яким і любитиму завжди, що б не сталося!
- Я пишаюся тобою, твоїми досягненнями!

ДЛЯ ПРИЙНЯТТЯ ДЛЯ ЗАЦІКАВЛЕНОСТІ

- Я радію, що ти є.
- Мені подобається, який ти.
- Я щаслива, що в мене саме така донька / такий син.
- Ти можеш бути різним: сердитим, веселим, сумним, я однаково тебе любитиму.
- Ти завжди в моєму серці, а я – у твоєму!
- Як минув твій день?
- Що доброго було сьогодні?
- Що тобі сподобалося на занятті? А що ні?
- Сьогодні було щось важливе, чим би ти хотів поділитися?
- Як настрої?

ДЛЯ ПІДТРИМКИ ДЛЯ ПОХВАЛИ

- Тобі все вдасться!
- Я вірю в тебе!
- Ти обов'язково даси раду!
- Ти зможеш!
- Я впевнена, що ти все зробиш чудово!
- Мені подобається, як ти це зробив.
- Найбільше на малюнку (саморобці...) мені подобається...

ЯК ДОТРИМУВАТИСЬ ПЕДАГОГІЧНОГО ТАКТУ В БЕСІДІ З БАТЬКАМИ:

- ніколи не починайте розмову з батьками з негативних повідомлень про поведінку їхньої дитини;
- відзначте спочатку позитивні факти життєдіяльності малюка;
- зауваження, скарги батьків, їхні сумніви, заперечення вислуховуйте уважно і терпляче;
- якщо є необхідність вказати на помилки батьків, робіть це тактовно; – бажано давати точні, конкретні відповіді, обґрунтовані поради;
- потрібно вселяти у батьків віру в свою дитину;
- зважайте на самолюбство батьків;
- не принижуйте авторитет батьків, навіть якщо досвід виховання дітей у них дуже малий.

Джерело: <http://www.shkolnymir.info/>

ФРАЗИ, ЯКІ МОЖНА Й ПОТРІБНО ГОВОРИТИ БАТЬКАМ

(ті слова, які хоче почути кожен батько)

- Думаю, якщо ми з вами діятимемо разом, то в нас усе вийде.
- Ви – чудовий батько і зможете знайти підхід до своєї дитини.
- Учинок, який зробила ваша дитина, зовсім не свідчить про те, що вона погана.
- Я рада, що у вас виходить.
- Спробуймо домовитися, тому що ми повинні з вами діяти спільно.

ЗАПОВІДІ ВИХОВАТЕЛЯ ПРИ ВЗАЄМОДІЇ З БАТЬКАМИ

- Ніколи не скаржитися на дітей.
- Завжди знайдеться привід, щоб похвалити дитину й батьків.
- Не перекладайте на батьків свою роботу.
- У складній ситуації намагайтеся поставити себе на місце батька.

- Краще підтримувати з батьками спокійні, доброзичливі та нейтральні відносини, ніж конфліктувати або, навпаки, товаришувати з ними.
- Уявіть собі, що це ваша власна дитина.

Джерело: [28]

ПАМ'ЯТКА БАТЬКАМ (ВИХОВАТЕЛЯМ)

Якщо діти живуть з критикою, вони вчаться критикувати
Якщо діти живуть у злі, вони вчаться битися

Якщо діти живуть зі страхом, вони вчаться боятися

Якщо діти живуть у жалості, вони вчаться жаліти себе

Якщо діти живуть з насмішкою, вони вчаться бути нерішучими

Якщо діти живуть із заздрістю, вони вчаться розчаруванню

Якщо діти живуть із соромом, вони вчаться відчувати себе винними
Якщо діти живуть із заохоченням, вони вчаться довіряти

Якщо діти живуть із похвалою, вони вчаться вдячності

Якщо діти живуть із вдячністю, вони вчаться любити

Якщо діти живуть із розумінням, вони вчаться впевненості

Якщо діти вчаться ділитися, вони вчаться бути щедрими

Якщо діти живуть у чесності, вони вчаться бути справедливими

Якщо діти живуть у роботі, вони вчаться поважати

Якщо діти живуть у безпеці, вони вчаться вірити в себе і довіряти тим, хто поряд з ними.

Якщо діти живуть у дружбі, вони вчаться розуміти, що світ прекрасний.

Дороті Лоу Нотл

«ЗОЛОТІ ПОРАДИ» ДЛЯ БАТЬКІВ

- } Завжди будьте на стороні дитини
- } Слухайте і не перебивайте
- } Мінімізуйте стресові для дитини ситуації
- } Бережіть дитинство

- ‖ Вивчайте разом іноземні мови
- ‖ Не надавайте надмірного значення оцінкам
- ‖ Виробіть свою власну, найоптимальнішу, систему бонусів
- ‖ Не бійтесь заслужених покарань (не фізичних!)
- ‖ Хваліть дитину за успіхи
- ‖ Не сваріть за невдачі
- ‖ Пояснюйте причини і наслідки
- ‖ Не робіть передчасних висновків
- ‖ Ніколи не порівнюйте дитину з собою або з іншими дітьми
- ‖ Сприяйте всебічному розвитку дитини, заохочуйте її допитливість
- ‖ Залучайте до здорового способу життя власним прикладом
- ‖ Обговорюйте з дитиною будь-які теми
- ‖ Подорожуйте разом
- ‖ Не принижуйте і не соромте дитину
- ‖ Говоріть правду
- ‖ Беріть участь у всіх дитячих заходах
- ‖ Пишайтесь дитиною
- ‖ Поважайте дитину